

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

6x. A
S.O.U.
STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1942:5
JORDBRUKSDEPARTEMENTET

P R O M E M O R I A
M E D F Ö R S L A G T I L L
U T V I D G A D
V A N H Ä V D S L A G S T I F T N I N G

A V G I V E T A V

*inom jordbruksdepartementet tillkallad
utredningsman*

S T O C K H O L M

1 9 4 2

Statens offentliga utredningar 1942

Kronologisk förteckning

1. Betänkande med förslag till plan för organisationsarbetet inom försvarsväsendet. Beckman. 733 s. Fö. (Till betänkandet höra *dels* en bilaga innehållande personalförteckningar m. m., avsedd endast för tjänstebruk, *dels ock* ett hemligt bihang i tre delar.)
2. Betänkande med förslag till lag med särskilda bestämmelser om begränsning av vinstutdelning från aktiebolag. Marcus. 22 s. Fi.
3. Promemoria rörande bostadsförsörjningen. Av A. Johansson. Beckman. 77 s. S.
4. De yngre sjukhusläkarnas avlönings-, arbets- och bostadsförhållanden. Beckman. 106 s. S.
5. Promemoria med förslag till utvidgad vanhävdslagstiftning. Marcus. 55 s. Jo.

Ann. Om särskild tryckort ej angives, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement under vilket utredningen avgivits, t. ex. E. = ecklesiastikdepartementet, Jo. = jordbruksdepartementet. Enligt kungörelsen den 3 febr. 1922 ang. statens offentliga utredningars yttre anordning (nr 98) utgivas utredningarna i omslag med enhetlig färg för varje departement.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1942:5
JORDBRUKSDEPARTEMENTET

P R O M E M O R I A

M E D F Ö R S L A G T I L L

U T V I D G A D

V A N H Ä V D S L A G S T I F T N I N G

A V G I V E N A V

*inom jordbruksdepartementet tillkallad
utredningsman*

STOCKHOLM 1942

ISAAC MARCUS BOKTRYCKERI-AKTIEBOLAG

427294

STATENS OMBUDSMAN
JORDHUSRETTSTJENSTEN

PRO MEMORIA
MED FÖRSLAG TILL
UTVÄRDNING
AV HÄNDSLAGSRETTEN

1972

inom förhållningssamfundets tillstånd
utredningarna

STOCKHOLM 1972

1774 7470 7470 7470 7470 7470 7470 7470 7470 7470

44 7470

Till Herr Statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet.

Jämlikt Kungl. Maj:ts bemyndigande den 20 juni 1941 tillkallade chefen för jordbruksdepartementet dels samma dag häradshövdingen Nils Wihlborg såsom utredningsman för verkställande av utredning rörande utvidgad vanhävdslagstiftning m. m. och dels den 27 augusti 1941 ledamoten av riksdagens första kammare lantbrukaren O. L. Tjällgren samt ledamöterna av riksdagens andra kammare lantbrukarna G. K. Pettersson, A. Nilsson och S. Jansson ävensom godsägaren K. Klinker att såsom sakkunniga deltaga i överläggningar rörande den ifrågasatta lagstiftningen. Till sekreterare åt utredningsmannen har den 4 augusti 1941 utsetts fiskalen i hovrätten över Skåne och Blekinge I. Bladh.

Sedan utredningen nu slutförts, får utredningsmannen härmed vördsamt överlämna en i ämnet upprättad promemoria, innehållande förslag till lag om åtgärder mot vanhävd av jordbruk jämte motiv.

Lagförslaget har varit föremål för överläggningar med de sakkunniga vid sammanträden den 30 september och den 1 oktober 1941, den 13 januari samt den 2 och den 4 februari 1942. Därvid har lagförslaget icke föranlett andra erinringar från de sakkunnigas sida än dem som innehållas i ett av herr Jansson avgivet särskilt yttrande, vilket intagits i promemorian.

Landskrona den 27 februari 1942.

NILS WIHLBORG.

/ Ingvar Bladh.

Jämlikt kungl. Maj:ts beordring af den 30 april 1891 tillkallades för Jordbruksdepartementet dels samtliga och förordade hvar för sig samt såsom utnämningssmän för verkställande af utredning om den af riksdagens höfdingsutskottet för den 27 augusti 1891 beslutade utredning om den af riksdagens första kammarutskottet den 12 februari samt Jordbruksutskottets andra kammarutskottet den 4 februari 1891 utvalda medlemmar till utredning om överlämnade förordning om riksdagens höfdingsutskottets utredning om den af riksdagens höfdingsutskottet den 4 augusti 1891 utvalda medlemmar till utredning om Skåne och Blekinge i Bladh.

Sedan utredningen om riksdagens höfdingsutskottets utredning om den af riksdagens höfdingsutskottet den 4 augusti 1891 utvalda medlemmar till utredning om Skåne och Blekinge i Bladh.

Lagförslaget om tillfälligt förordning om riksdagens höfdingsutskottets utredning om den 30 september och den 1 oktober 1891 den 13 januari samt den 2 och den 3 februari 1891 lämnades för riksdagens höfdingsutskottets utredning om riksdagens höfdingsutskottets utredning om den af riksdagens höfdingsutskottet den 4 augusti 1891 utvalda medlemmar till utredning om Skåne och Blekinge i Bladh.

Landskrona den 25 februari 1912

WILHELM BERN

Ingvar Wijk

LAGFÖRSLAG

Förslag

till

Lag

om åtgärder mot vanhävd av jordbruk.

Häri genom förordnas som följer:

1 §.

Finnes å brukningsdel odlad jord till en vidd överstigande ett hektar, skall uppsikt hållas däröver att brukningsdelen ej vanhävdas, vare sig därigenom att jorden så vanskötes, att dess avkastningsförmåga äventyras, eller därigenom att nödiga byggnader bortföras eller lämnas utan underhåll.

2 §.

Till vanhävd är ej att hänföra nedläggande av jordbruk å äga, som på grund av sin naturliga beskaffenhet, belägenhet eller annan omständighet måste anses olämplig för jordbruk.

Ej heller skall den omständigheten att byggnad bortföres eller lämnas utan underhåll anses såsom vanhävd, om byggnaden blivit obehövlig till följd av sådan sammanslagning av brukningsdelar, som medför väsentliga fördelar för jordbruksdriften; dock må, om i sammanslagningen ingår brukningsdel, som avses i lagen den 27 juni 1927 angående uppsikt å vissa jordbruk, å sådan brukningsdel befintlig byggnad, som genom sammanslagningen blivit obehövlig, bortföras eller lämnas utan underhåll endast såvida brukningsdelarna till beskaffenhet och omfattning äro sådana, att först genom deras sammanslagning uppkommer jordbruk, därav brukaren kan erhålla sin huvudsakliga bärgning.

3 §.

För avhjälpande av sådan vanhävd som i denna lag avses är ägaren av brukningsdelen ansvarig, dock att, om brukningsdelen brukas av annan än ägaren, ansvarigheten för avhjälpande av vanhävd av jorden åvilar brukaren.

Att i vissa fall ansvarigheten för avhjälpande av vanhävden kan åvila annan än i första stycket sägs, därom stadgas i 8 § andra stycket och 11 § första och andra styckena.

4 §.

Den i denna lag föreskrivna uppsikten skall utövas av de enligt lagen den 27 juni 1927 angående uppsikt å vissa jordbruk tillsatta jordbrukskommissionerna.

5 §.

Där på grund av inkommen anmälan eller eljest jordbrukskommission finner skälig anledning antaga att å brukningsdel förekommer vanhävd, åligger det kommissionen att på sätt den finner lämpligt verkställa utredning i saken.

Därest kommissionen finner anledning därtill, äger kommissionen att till företagande av syn å brukningsdelen förordna tre gode män, vilka utses bland dem som i orten äro valda till nämndemän eller till ägodelningsnämndemän eller till gode män vid lantmåteriförrättning. En av synemännen må, där så finnes lämpligt, i stället vara lantbruksingenjör, jordbrukskonsulent eller vandringsrättare. Synemännen skola å stället undersöka förhållandet samt däröver snarast möjligt och senast inom fjorton dagar efter erhållet förordnande till kommissionen avgiva redogörelse jämte förslag till de åtgärder, som för vanhävdens avhjälpande må finnas nödiga.

6 §.

Finner jordbrukskommissionen efter överbägande av den utredning som kan hava förebragts, att å brukningsdelen föreligger vanhävd, skall kommissionen omedelbart söka med den, som enligt 3 § första stycket är ansvarig för avhjälpande av vanhävden, träffa skriftlig överenskommelse, varigenom han åtager sig att inom viss tid vidtaga erforderliga åtgärder till vanhävdens avhjälpande. I överenskommelsen skola angivas de särskilda åtgärder som skola vidtagas ävensom i fråga om varje särskild åtgärd utsätts tid, inom vilken åtgärden skall vara verkställd. Tiden bör i allmänhet bestämmas till högst två år men må, där så anses oundgängligen erforderligt, utsträckas till fyra år.

Kan överenskommelse ej träffas, eller fullgöres ej åtagande i sådan överenskommelse, skall kommissionen utan dröjsmål anmäla förhållandet till länsstyrelsen och därvid angiva de åtgärder, som kommissionen finner nödiga för vanhävdens avhjälpande. Innan sådan anmälan göres skall kommissionen hava föranstaltat om syn å brukningsdelen i enlighet med vad i 5 § andra stycket sägs, där sådan syn förut icke hållits.

7 §.

Har anmälan jämlikt 6 § andra stycket skett, äger länsstyrelsen efter hörande av den, som är ansvarig för avhjälpan av vanhävden, föreskriva de åtgärder som erfordras för sådant ändamål samt förelägga honom för en var av åtgärderna viss tid, inom vilken åtgärden skall vara verkställd. Tiden bestämmes i enlighet med vad i 6 § första stycket sägs.

Försittes sådan tid, äger länsstyrelsen på yrkande av jordbrukskommissionen giva det nya föreläggande ifråga om vanhävdens avhjälpan, som med avseende å brukningsdelens skick då må finnas erforderligt.

Vid meddelande av föreläggande enligt denna paragraf äger länsstyrelsen fastställa vite för underlåtenhet att ställa sig föreläggandet till efterrättelse, därest ej bötespåföljd härför är i denna lag stadgad, ävensom till sådant vite fälla.

8 §.

Vad i 5—7 §§ stadgats äger ej tillämpning, där den för vanhävden ansvarige finnes vara på grund av medellöshet eller av annan giltig orsak urståndsatt att avhjälpa vanhävden.

Föreligger sådant fall som i första stycket sägs, och är fråga om vanhävvd av jorden å brukningsdel som brukas av annan än ägaren, äger jordbrukskommissionen, därest ägaren kan antagas vara i stånd att avhjälpa vanhävden, mot denne företaga ingripande enligt denna lag på samma sätt som om han vore brukare.

9 §.

Eftersättes åtgärd, för vars verkställande tid blivit bestämd jämlikt 6 § första stycket eller 7 § första eller andra stycket, och åvilar ansvarigheten för verkställandet enskild person, straffes denne eller den, som under den föresatta tiden på grund av stadgande i lag ägt företräda honom, med dagsböter, ej under tjugo. Åvilar ansvarigheten bolag, förening eller stiftelse, skall straff som nu sagts ådömas, då fråga är om bolag eller ekonomisk förening, envar, som under den föresatta tiden enligt stadgande i lag varit företrädare för bolaget eller föreningen, samt, då fråga är om ideell förening eller stiftelse, envar, som under sagda tid varit ledamot i styrelsen för föreningen eller stiftelsen. Finnes sådan företrädare för enskild person, bolag, förening eller stiftelse som ovan sägs icke hava i avsevärd grad bidragit därtill att åtgärden ej blivit verkställd, vare han från ansvar fri.

Till straff varom i första stycket sägs må ej den dömas, som på grund av medellöshet eller av annan giltig orsak varit urståndsatt att verkställa den åtgärd varom är fråga.

10 §.

Då för sådd eller skörd å brukningsdel så är oundgängligen nödvändigt, må efter anmälan av jordbrukskommissionen länsstyrelsen förordna att för

nämnda ändamål nödig åtgärd skall verkställas genom kommissionens försorg. Innan sådant förordnande gives, skall brukaren genom meddelande av länsstyrelsen erhålla tillfälle att yttra sig i ärendet, såvida det utan märklig tidsutdräkt kan ske. Kostnaden för åtgärden skall förskjutas av allmänna medel och slutligen gäldas av brukaren.

11 §.

Därest ägaren av brukningsdel, efter det den varit föremål för syn varom ovan sagts eller sedan, utan att syn förekommit, åtagande om avhjälpande av vanhävd enligt 6 § första stycket föreligger, överlåter äganderätten till brukningsdelen till annan, medför detta icke befrielse för överlåtaren från den ansvarighet för den vid synen befintliga eller med åtagandet avsedda vanhävd, som före överlåtelsen åvilat honom, där ej jordbrukskommissionen finner anledning befria honom från ansvarigheten.

Annan brukare än ägaren vare även efter det brukningsrätten upphört ansvarig för verkställandet av sådan åtgärd till avhjälpande av vanhävd, som det på grund av åtagande enligt 6 § första stycket eller föreläggande enligt 7 § första eller andra stycket ålegat honom att vidtaga, där han ej av jordbrukskommissionen befrias från ansvarigheten.

Innehavare av jord är skyldig tåla att annan, som är ansvarig för avhjälpande av befintlig vanhävd, vidtager de åtgärder å brukningsdelen som därför erfordras.

Vad i första och andra styckena här ovan stadgats angående den ansvarighet för vanhävd, som åvilar förutvarande ägare eller brukare, medför ej inskränkning i den ansvarighet för vanhävd, som jämlikt denna lag må åligga annan.

12 §.

Anser jordbrukskommissionen att tillämpning av den i 9 § stadgade bötespåföljden bör äga rum, skall kommissionen uppdraga åt allmän åklagare att föra talan därom. Utan uppdrag som nu sagts må dylik talan ej föras av allmän åklagare.

13 §.

Böter så ock vite, som ådömas enligt denna lag, tillfalla kronan och må i händelse av bristande tillgång till deras gäldande ej förvandlas till frihetsstraff.

14 §.

För syneförrättning skola synemännen njuta ersättning av allmänna medel enligt vad särskilt stadgas.

Har åtagande enligt 6 § första stycket eller föreläggande enligt 7 § första eller andra stycket ägt rum, är den, vilken avhjälpandet av vanhävd enligt åtagandet eller föreläggandet åligger, skyldig att gälda kostnaden för syn, som på grund av stadgandet i 5 § andra stycket eller 6 § andra stycket kan hava företagits i ärendet.

15 §.

Brukningsdel må tagas i anspråk för bostadsändamål eller för beredande av plats för industriell anläggning eller i annat liknande syfte; dock må detta, då fråga är om brukningsdel, som avses i lagen den 27 juni 1927 angående uppsikt å vissa jordbruk, icke ske, med mindre länsstyrelsen efter jordbrukskommissionens hörande prövar det nödigt.

Prövas i andra fall än i 2 § andra stycket avses synnerliga skäl föreligga, att brukningsdel sammanslås med annan, äger länsstyrelsen efter jordbrukskommissionens hörande tillåta att byggnad, som genom sammanslagningen blir obehövlig, bortföres eller lämnas utan underhåll.

16 §.

Klagan över beslut, som enligt denna lag meddelas av länsstyrelse, må föras hos Konungen i vederbörande statsdepartement i den ordning, som för överklagande av förvaltande myndigheters och ämbetsverks beslut är bestämt.

Har länsstyrelse meddelat sådant förordnande som avses i 10 §, gånge förordnandet i verkställighet utan hinder av klagan över detsamma.

17 §.

Vad i denna lag finnes stadgat skall ej äga tillämpning beträffande brukningsdel som tillhör kronan.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen enligt därå meddelad uppgift från trycket utkommit i Svensk författningssamling.

Så länge denna lag äger gällande kraft, skola lagen den 27 juni 1927 (nr 287) angående uppsikt å vissa jordbruk samt lagen den 25 juni 1909 (nr 57 s. 13) angående uppsikt å vissa jordbruk i Norrland, Dalarne och Värmland, sistnämnda lag i de fall den på grund av övergångsbestämmelserna till lagen den 27 juni 1927 fortfarande kunnat tillämpas, med de undantag nedan angivas icke vinna tillämpning.

Bestämmelserna i 4 § lagen den 27 juni 1927 skola fortfarande tillämpas. Om före den nya lagens trädande i kraft jämlikt lagen den 25 juni 1909 eller lagen den 27 juni 1927 anhängiggjorts talan om föreläggande att avhjälpa vanhävd, skall den lag, på grund varav denna talan anhängiggjorts, fortfarande vinna tillämpning i avseende å sådan talan intill dess den blivit slutligen avgjord. Syn, som företagits enligt 5 § lagen den 27 juni 1927, så ock åtagande enligt 6 § första stycket och föreläggande, som skett enligt 7 § samma lag, skola hava samma verkan som om synen, åtagandet eller föreläggandet skett enligt den nya lagen. Detsamma gäller även beträffande syn, åtagande och föreläggande, som skett enligt lagen den 25 juni 1909.

Den nya lagen skall ej äga tillämpning med avseende å jord, varå redan vid lagens ikraftträdande jordbruket var fullständigt förfallet, och ej heller, såvitt angår ägarens ansvarighet för avhjälpan av vanhävd, å bruknings-

del, som genom avtal, träffat före nämnda tidpunkt, är till annan upplåten med nyttjanderätt på sådana villkor, att brukaren icke i händelse av brukningsdelens vanvårdande kan skiljas från nyttjanderätten; dock att lagen även i nu nämnda fall skall tillämpas, därest vid lagens ikraftträdande lagen den 25 juni 1909 eller lagen den 27 juni 1927 varit tillämplig å brukningsdelen.

Där i lag eller särskild författning förekommer hänvisning till någondera av lagarna den 25 juni 1909 eller den 27 juni 1927, skall hänvisningen i stället avse denna lag.

I. Historisk översikt.

Den i vårt land nu gällande vanhävdslagstiftningen leder sitt första ursprung från det betänkande som år 1904 avgavs av den s. k. norrländskommittén. Denna kommitté, som år 1901 tillsattes med uppgift att utreda huruledes den självägande jordbrukande befolkningens ställning i Norrland och Dalarne kunde vidmakthållas och stärkas och jordbrukets utveckling därstädes befrämjas, konstaterade i sitt nämnda betänkande att svåra missförhållanden uppstått i anledning av trävaruindustrins omfattande jordförvärv i nämnda landsdelar. I avseende härå anförde kommittén bl. a.: De av trävarubolagen innehavda jordbruksfastigheterna brukades endast i undantagsfall av bolagen själva eller deras tjänstemän. Mot jordbrukets skötsel å de under bolagens eget bruk varande fastigheterna var i allmänhet intet att erinra. Regel var emellertid, att fastigheterna voro utarrenderade eller eljest på mer eller mindre obestämda villkor upplåtna till s. k. åbo. På detta sätt hade i Norrland och Dalarne i stället för de självägande bönder, som till trävaruindustrin sålt sina hemman, uppstått en talrik klass av bolagsarrendatorer. Dessa, vilka bolagen placerat på fastigheterna ej blott för jordbrukets skull utan även för att dymedelst tillgodose sitt behov av arbetskraft för skogsavverkningar m. m., stodo i allmänhet i strängt beroende av bolagen. Arrendeavtalen, vilka oftast gällde endast tillsvidare eller för ett år i sänder, ålade i ett flertal fall arrendatorerna att ägna sitt huvudsakliga arbete åt bolagen, och där dylik arbetsplikt också icke var genom arrendeavtalet stadgad, funno likväl arrendatorerna, vilkas ekonomiska ställning vanligen var synnerligen svag, det för sig fördelaktigast att söka sin utkomst mindre genom ett intresserat jordbruksarbete än genom skogsarbete och dylikt. Härav blev följden, att de av dem innehavda jordbruken försumrades, byggnaderna å arrendegårdarna fingo förfalla och jorden utsattes för en mer eller mindre uppenbar vanhävd. Undantag funnos visserligen, där även från en arrendators sida intresse för jordbruket visades, men detta oaktat ansåg norrländskommittén det vara satt utom allt tvivel, att den norrländska jordbruksjorden producerade avsevärt mindre, när densamma befann sig i en bolagsarrendators hand än när den sköttes av en självägande bonde.

De sålunda av norrländskommittén påvisade skadliga verkningarna av trävaruindustrin ansåg kommittén vara av sådan art och omfattning, att

desamma icke kunde tänkas försvinna eller ens förminskas med mindre ett statligt ingripande mot dem skedde. I sitt betänkande framlade också kommittén en serie av lagförslag, samtliga avsedda att leda den sociala och ekonomiska utvecklingen i Norrland och Dalarna, i den mån densamma påverkades av trävaruindustrin, i en så vitt möjligt rätt riktning.

Dessa förslag ledde sedermera till antagande av vissa lagar, i allmänhet benämnda norrlandslagarna, bland dem lagen den 25 juni 1909 om arrende av viss jord å landet inom Norrland och Dalarna (den norrländska arrendelagen) och lagen samma dag angående uppsikt å vissa jordbruk i Norrland och Dalarna (den norrländska uppsiktslagen). Den förra lagen åsyftade att tillförsäkra arrendatorer av fastigheter, tillhöriga bolag och enskilda idkare av trävarurörelsen, en mera tryggad och gent emot jordägaren självständigare ställning och att därigenom bereda arrendatorerna möjlighet att med större intresse ägna sig åt skötseln av de arrenderade fastigheternas jordbruk, vilka syften ansågos icke kunna vinnas annorledes än genom inskränkning i jordägarens och arrendatorns avtalsfrihet och påläggande å jordägaren av förpliktelser, som icke i allmänhet kunde tillförbindas en jordägare. Uppsiktslagen åter riktade sig direkt mot vanhävden av trävaruindustrins jordbruksfastigheter; den utgjorde ett komplement till den norrländska arrendelagen och avsåg bl. a. att förhindra möjligheten för idkarna av trävaruindustri att, för undgående av arrendelagen med dess för jordägaren till synes betungande bestämmelser, med bibehållande av fastigheterna under eget bruk nedlägga jordbruket å desamma.

1909 års uppsiktslag, vilken till sina grundprinciper överensstämde med ett i norrlandskommitténs serie av lagförslag ingående förslag till lag innefattande bestämmelser till förekommande av vanhävd å vissa jordbruk i Norrland och Dalarna, begränsades till att avse endast fastigheter som tillhörde bolag eller förening för ekonomisk verksamhet eller enskild person, vilken uppenbarligen besatte fastigheten huvudsakligen för att tillgodogöra sig skogsavkastningen och icke vore mantalsskriven å fastigheten eller å fastighet som vore i sambruk med densamma. Den vanhävd som lagen ville träffa var endast sådan, vilken syntes innebära ett medvetet åsidosättande av jordbruket på grund av att jordägaren fått sina huvudsakliga intressen riktade åt annat håll d. v. s. åt sådant som hade direkt samband med trävaruindustrin. Hos vanliga enskilda jordägare ansågs ett dylikt medvetet åsidosättande av jordbruket icke behöva befaras. Vidare begränsades lagens giltighet till fastigheter, vilka innehölle åker och äng i den omfattning, att självständigt jordbruk därå kunde idkas.

Det må emellertid nämnas att norrlandskommitténs ovan omförmälda förslag till vanhävdslag icke var enhälligt. Tre av kommitténs ledamöter avgåvo en reservation, enligt vilken föreslogs att vanhävdslagen skulle gälla varje fastighet på landet som innehölle inägojord av den omfattning, att självständigt jordbruk därå kunde idkas, oavsett vem som vore ägare av fastigheten. Detta förslag motiverades därmed att skadan för det allmänna bleve

lika stor om vanhävd av jord förekomme på det ena eller andra hemmanet, och att det skulle väcka rättmätig harm att lagen ej gällde mot en jordägare, som gjorde sig skyldig till uppenbar vanhävd, likaväl som mot hans granne, vilken senare endast i lika eller kanske i mindre grad gjorde sig skyldig till samma fel.

Från 1909 års uppsiktslag må ytterligare antecknas dels att den i lagen föreskrivna uppsikten ej sträckte sig längre än till förhindrande, att jordbruket å de fastigheter som fölle under lagen nedlades eller ägor och byggnader eljest så vanvårdades, att jordbrukets vidmakthållande därigenom äventyrades, dels att ansvaret för vanhävden åvilade jordägaren och att beträffande fastigheter, som vore utarrenderade enligt norrländska arrendelagen, lagen ägde tillämpning allenast i den mån jordägaren vore enligt nämnda lag ansvarig för vidmakthållande av fastigheten, således i allmänhet endast såvitt anginge byggnaderna, och dels att den föreskrivna uppsikten skulle utövas av en av Konungen för varje län tillsatt jordbrukskommission bestående av ordförande och två ledamöter.

Redan något år efter det den nu relaterade vanhävdslagstiftningen trätt i kraft framkommo inom riksdagen yrkanden om ändringar i densamma och om utvidgning av dess verksamhetsområde sålunda att den skulle gälla dels hela riket och dels alla jordbruk oavsett ägaren. I ett år 1921 avgivet betänkande av särskilda sakkunniga, som tillkallats inom justitiedepartementet för verkställande av undersökning av verkningarna av den norrländska vanhävdslagstiftningen, vilken undersökning omfattat dels den norrländska arrendelagen och dels uppsiktslagen, framlades också förslag om vissa ändringar i de båda lagarna. Sålunda föreslogs såvitt uppsiktslagen angick bl. a. dels att lagen skulle drabba, förutom bolag och förening för ekonomisk verksamhet, varje enskild fastighetsägare, som icke vore mantalsskriven å fastigheten i fråga eller å därmed sambrukad fastighet oavsett om han besatte fastigheten för att tillgodogöra sig skogsavkastningen eller icke, dels att lagen skulle gälla för alla ifrågakomna jordägare tilhöriga fastigheter, som innehölle åker och äng i sådan omfattning att jordbruk därå kunde idkas, och dels att jordägaren skulle svara för avhjälpande av all vanhävd å fastigheten även för det fall den vore utarrenderad enligt norrländska arrendelagen.

Frågan om vanhävdslagstiftningens omfattning och utformande upptogs härefter till behandling av jordkommissionen. I sitt den 28 februari 1923 avgivna betänkande del VI framlade kommissionen ett utkast till lag om förekommande av vanhävd av jordbruk. Denna lag var avsedd att omfatta hela landet och gälla varje i enskild ägo varande fastighet varå finnes åker och äng av den omfattning, att därå drivet jordbruk kunde lämna huvudsaklig bärgning åt en medelstor familj. Kommissionen framhöll i motiveringen för lagen att denna grundade sitt berättigande på den skada för det allmänna, som vanhävd av jordbruk medförde, samt att denna

skada vore lika stor i vilkens hand än den vanhävdade fastigheten befunne sig. Enligt lagutkastet fick å en fastighet som föll under lagen jordbruket ej så vanvårdas, att dess vidmakthållande därigenom äventyrades, och ej heller finge för fastigheten såsom särskild brukningsdel nödiga byggnader bortföras eller lämnas att förfalla. Även jordkommissionen lade ansvarigheten för vanhävden å jordägaren och något undantag gjordes i detta hänseende ej för det fall att fastigheten var utarrenderad. Av billighetsskäl föreslogs emellertid undantag från tillämpning av lagen, där jordägaren funnes vara på grund av medellöshet eller av annan giltig orsak urståndsatt att afhjälpa vanhävden. Beträffande förfarandet för beivrande av vanhävd överensstämde jordkommissionens utkast i stort sett med 1909 års lag, dock att enligt utkastet såsom tvångsmedel mot jordägare, som visade uppenbar tredska, vid grov vanvård kunde tillgripas även tvångsförsäljning av fastigheten.

Inom jordkommissionen anfördes reservation av herr Lindhagen, som ansåg att under vanhävdslagen borde falla endast enskild tillhörigt jordbruk, som på ett varaktigt sätt pläгат upplåtas på arrende.

I anledning av motioner vid 1924 års riksdag hemställde riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t att Kungl. Maj:t ville skyndsamt låta utarbета och för riksdagen framlägga förslag till lag rörande vanhävd å jordbruk enligt vissa angivna huvudgrunder. Emellertid ansåg riksdagen vissa ändringar i 1909 års lag böra omedelbart genomföras och antog för sin del ett inom andra lagutskottet utarbetat förslag till lag om ändring av 1909 års uppsiktslag.

Sedan detta lagförslag godkänts av Kungl. Maj:t, utfärdades lag om ändringarnas genomförande den 11 juli 1924. Enligt den sålunda antagna ändrade lydelsen av 1909 års lag skulle uppsikt hållas däröver att jordbruket å i lagen ifrågakomna fastigheter ej så vanvårdades, att dess vidmakthållande därigenom äventyrades, ävensom däröver att för fastigheten såsom särskild brukningsdel nödiga byggnader icke bortfördes eller lämnades att förfalla.

Frågan om ny vanhävdslag, varom 1924 års riksdag hemställt, överlämnades av Kungl. Maj:t till av chefen för justitiedepartementet år 1924 tillkallade sakkunniga för utredning av vissa jordlagstiftningsfrågor, de s. k. j o r d s a k k u n n i g a. Dessa avgåvo den 3 september 1926 betänkande med förslag till lag angående uppsikt å vissa jordbruk. Sedan detta lagförslag i vissa avseenden omarbetats inom justitiedepartementet, förelades det genom proposition 1927 års riksdag, som efter en del jämkningar antog förslaget. Den 27 juni 1927 (nr 287) utfärdades därefter l a g a n g å e n d e uppsikt å vissa jordbruk, vilken lag fortfarande är gällande.

II. Gällande lagstiftning jämte framkomna förslag om ändring däri m. m.

1927 års uppsiktslag gäller för hela riket men har i likhet med vad förhållandet var med 1909 års uppsiktslag fått karaktären av ett komplement till den gällande sociala arrendelagstiftningen, vilken innehålles i dels norrländska arrendelagen eller, såsom den numera sedan dess tillämplighetsområde utvidgats betecknas, lagen om arrende av viss jord å landet i Norrland och vissa delar av Svealand och dels de i allmänna nyttjanderättslagen intagna bestämmelserna om jordbruksarrenden under bolag och med dem likställda jordägare. Lagen vänder sig således endast mot vanhävd å dylika jordägare tillhöriga fastigheter av en viss storleksordning, nämligen i de delar av riket, där norrländska arrendelagen är gällande, brukningsdelar, som innehålla högst 25 hektar odlad jord och minst 4 hektar inrösningsjord, samt i riket i övrigt brukningsdelar, som innehålla minst 4 och högst 25 hektar odlad jord. Liksom 1909 års uppsiktslag äger 1927 års lag ifråga om utarrenderade brukningsdelar tillämpning endast beträffande nödiga byggnader, dock att om upplåtelsen ägt rum efter det fastigheten varit föremål för vanhävdsyn, jordägaren ansvarar även för avhjälpande av vid synen befintlig vanhävd av jorden. Vanhävdsbegreppet har i 1927 års lag angivits i överensstämmelse med 1909 års lag efter ändringen år 1924 såvitt angår vanhävd av jorden men något omformulerats såvitt angår vanhävd av byggnader. Sålunda stadgas i 1 § av 1927 års lag i sistnämnda hänseende att uppsikt skall hållas däröver att brukningsdel ej vanhävdas därigenom att nödiga byggnader bortföras eller lämnas utan underhåll. I 3 § göres härifrån det undantag, att såsom vanhävd ej skall anses att byggnad, som genom sammanslagning av brukningsdelar blivit obehövlig, bortföres eller lämnas utan underhåll, såvida brukningsdelarna till beskaffenhet och omfattning äro sådana, att först genom deras sammanslagning uppkommer jordbruk, därav brukaren kan erhålla sin huvudsakliga bärgning. Uppsikten och förfarandet vid beivrandet av vanhävd äro i 1927 års lag i sina huvuddrag ordnade på samma sätt som i 1909 års lag.

I den 13 december 1929 (nr 390) utfärdade reglemente för jordbrukskommissionerna hava närmare föreskrifter för deras verksamhet lämnats.

Frågan om vanhävdslagstiftningens omfattning och räckvidd förekom åter vid 1929 års riksdag i anledning av motioner inom riksdagens båda kamrar. I dessa motioner uttalades den meningen att vanhävdslagen bor-

de omfatta all i enskild ägo befintlig jord jämte nödiga åbyggnader, och yrkades under åberopande härav att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t skyndsamt låta utarbета och för riksdagen framlägga förslag till lag rörande vanhävd å jordbruk. Andra lagutskottet som förehade motionerna till behandling hemställde i avgivet utlåtande på anförda skäl att motionerna icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda, och vann denna hemställan riksdagens bifall.

Samma fråga återkom emellertid redan vid 1931 års riksdag i anledning av väckta motioner, i vilka yrkades att gällande uppsiktslag skulle utsträckas till att omfatta även andra slag av jordbruk än dem som nu falla under lagen. I enlighet med hemställan av andra lagutskottet föranledde ej heller dessa motioner någon riksdagens åtgärd.

Sedan 1936 års riksdag på förslag av andra lagutskottet (utlåtande nr 30) genom skrivelse den 25 april 1936 (nr 180) hemställt om utredning beträffande vissa angivna frågor rörande arrendelagstiftningen, tillkallade chefen för jordbruksdepartementet, efter bemyndigande av Kungl. Maj:t, den 8 maj 1936 fem sakkunniga för att verkställa utredning och avgiva förslag rörande arrendelagstiftningen. Enligt direktiven för de sakkunniga, som antogo benämningen 1936 års arrendeutredning, skulle uppdraget bland annat avse en omprövning av frågan om den sociala arrendelagstiftningens tillämplighetsområde. I utredningsuppdraget borde emellertid även ingå att överväga och avgiva förslag till ändringar, som av utredningen kunde finnas påkallade, jämväl i andra författningar än nyttjanderättslagen och den norrländska arrendelagen, i den mån de ägde samband med eller eljest anknöte till förevarande lagstiftning, såsom 1927 års lag angående uppsikt å vissa jordbruk.

Förslag om utvidgning av uppsiktslagen framkom vid 1936 års riksdag i anslutning till yrkanden om sänkning eller borttagande av den s. k. nedre arealgränsen inom den sociala arrendelagstiftningen (motionerna I: 159, II: 366 och II: 481). Efter förslag av andra lagutskottet (utlåtande nr 46) anhöll riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t den 23 maj 1936 (nr 259), att Kungl. Maj:t ville låta verkställa utredning huruvida och på vad sätt det vore lämpligt att ändra bestämmelserna i de sociala arrendelagarna om minimiarealen för de jordbruk, som fölle under lagarna, i syfte att åstadkomma sådana arealbestämmelser, att lagarna bleve tillämpliga å fastigheter, vid vilka arrendatorn av jordbruket kunde erhålla sin huvudsakliga bärgning, oavsett beskaffenheten av de ägoslag som inginge i jordbruksenheten, samt för riksdagen framlägga de förslag vartill utredningen kunde giva anledning. Andra lagutskottet framhöll i sitt berörda utlåtande (nr 46), att på grund av det nära samband, som förefunnes mellan de sociala arrendelagarna och uppsiktslagen, vore gränsdragningen mellan fastigheter, för vilka de särskilda sociala arrendebestämmelserna skulle gälla, och andra fastigheter av betydelse jämväl för frågan om de fastigheter som skulle vara underkastade uppsiktslagen.

Genom beslut den 8 juli 1936 uppdrog Kungl. Maj:t åt 1936 års arrendeutredning att i samband med den utredning som anförtratts densamma upptaga de i skrivelsen nr 259 omförmälda spörsmålen till behandling.

Även vid 1938 års riksdag var frågan om uppsiktslagens tillämpningsområde föremål för riksdagens uppmärksamhet. Sålunda yrkades i motionen I: 111 att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning och framläggande av förslag till sådan ändring av lagen, att densamma jämväl komme att gälla för stiftelser. Vidare föreslogs i motionen II: 77 att lagen måtte utsträckas till att även omfatta jordbruk av i lagen avsett slag med under 4 hektar inrösningsjord.

I sitt över motionerna avgivna utlåtande (nr 32) hemställde andra lagutskottet — som förutsatte att de i motionerna berörda spörsmålen inom 1936 års arrendeutredning ägnades den uppmärksamhet de otvivelaktigt förtjänade — att motionerna icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd. Riksdagen biföll utskottets hemställan.

1936 års arrendeutredning avlämnade den 9 november 1938 betänkande med förslag till ändringar i arrendelagstiftningen (SOU 1938: 38). Förslaget innebär en utvidgning av den s. k. sociala arrendelagstiftningen. Denna skall enligt förslaget utsträckas till att avse jämväl torp och andra arrendefastigheter, som lyda under huvudgårdar tillhöriga enskilda personer eller fideikommiss, ävensom brukningsdelar ägda av stiftelser eller ideella föreningar. Såsom villkor för tillämpligheten föreskrives liksom nu att arrendefastigheten ej får omfatta större areal odlad jord än 25 hektar. De sociala arrendebestämmelserna skola med vissa undantag gälla även beträffande sådana småställen under hithörande ägarkategorier, vilka för närvarande lyda under den s. k. allmänna arrendelagen; den nuvarande nedre arealgränsen om 4 hektar har borttagits.

I fråga om tillämpningsområdet för uppsiktslagen anförde utredningen bland annat följande.

Den föreslagna utvidgningen av tillämpningsområdet för den sociala arrendelagstiftningen framkallar i sin tur frågan om en utsträckning av 1927 års lag angående uppsikt å vissa jordbruk. Detta följer redan därav att nämnda lag för närvarande direkt ansluter till arrendelagstiftningen, nämligen på så sätt att den äger tillämpning allenast å brukningsdel, som är av den beskaffenhet och omfattning samt tillhör sådan ägare, att med avseende å arrende därav gäller norrländska arrendelagen eller vad i nyttjanderättslagen är särskilt stadgat om jordbruksarrenden under bolag och med dem likställda jordägare. Uppenbart är emellertid att frågan om uppsiktslagens tillämpningsområde icke kan behandlas enbart såsom en av formella skäl påkallad följdändring i anledning av arrendelagstiftningen. Utvidgas detta tillämpningsområde i samma omfattning som föreslagits beträffande den sociala arrendelagstiftningen, innebär detta att en betydande mängd fastigheter, vilka i flera hänseenden förete stora olikheter sinsemellan, komma att inrymmas under en offentlig kontroll, för vilken åtminstone vissa av de därav berörda ägarekategorierna hittills stått främmande. Vid bedömande härav framställer sig även till eftertanke, varför en lag, som synes ha till uppgift att förebygga vanhävd, till sin

giltighet skall inskränkas till vissa slag av jordbruksfastigheter och icke ifrågakomma med avseende å den ur folkförsörjningssynpunkt vida viktigare jord, som står utan samband med den sociala arrendelagstiftningen. Denna fråga tangerar själva grunden för uppsiktslagen.

Såsom redan i inledningen till arrendeutredningens betänkande antytts, var det från början två skilda problemkomplex som lågo till grund för strävandena att få till stånd en uppsiktslag. Å ena sidan tog man sikte på det önskemål, som i och för sig ur nationalekonomisk synpunkt föreligger, att jordbruksjord ej utsättes för vanhävd. Å andra sidan ville man med uppsiktslagen förebygga vissa i ekonomiskt och socialt hänseende skadliga verkningar — i form av vanhävd och minskning av antalet brukningsdelar — som kunde befaras bliva en följd av den skärpta arrendelagstiftningens genomförande. Ehuru uppsiktslagen, sådan den redan 1909 antogs, kan anses motsvara allenast det senare av de båda angivna huvudsyftena, har dock uppfattningen att lagen borde vara en självständig vanhävdslag spelat en framträdande roll och tagits till utgångspunkt för yrkanden om utsträckning av tillämpningsområdet eller principiell omläggning av lagens räckvidd och innehåll.

Ehuru inom arrendeutredningen icke saknats sympatier för en vanhävdslagstiftning av allmängiltig räckvidd, har arrendeutredningen likväl icke ansett sig kunna till närmare prövning upptaga denna vittutseende fråga. Det synes uppenbart att en sådan lagstiftning ej kan genomföras utan ingående undersökning i vad mån behov föreligger av ett statligt ingripande av detta slag.

Arrendeutredningen anser sig sålunda böra utgå från att uppsiktslagen liksom hittills allenast skall utgöra ett komplement till den sociala arrendelagstiftningen. Den skall avse ett ingripande mot vanhävd samt mot olämpligt nedläggande av brukningsdelar, men allenast i fråga om sådan jord, där dylika företeelser kunna uppkomma såsom följd av jordägares ovillighet att underordna sig skärpta arrendebestämmelser. Härav följer att uppsiktslagen icke bör erhålla större räckvidd än som motsvarar tillämpningsområdet för den sociala arrendelagstiftningen.

På grundval av sålunda gjorda överväganden har arrendeutredningen föreslagit att uppsiktslagen skall vara tillämplig, när brukningsdel är av den beskaffenhet och omfattning och tillhör sådan ägare, att de av utredningen föreslagna särskilda bestämmelserna för vissa jordbruksarrenden helt eller delvis äga tillämpning, när brukningsdelen utarrenderas. Mellan tillämpningsområdet för den sociala arrendelagstiftningen och uppsiktslagen skall sålunda även enligt arrendeutredningens förslag råda full överensstämmelse.

Spörsmålet om vanhävds- eller uppsiktslagstiftningens utsträckning till att avse alla enskilda jordägare och alla jordbruksfastigheter oavsett deras storlek, varigenom dess direkta överensstämmelse med den sociala arrendelagstiftningen skulle bortelimineras, har — såsom den ovan lämnade kortfattade utredningen utvisar — länge stått på dagordningen men hittills icke fått sin lösning. Man har i det längsta tvekat att införa en lagstiftning, som skulle i så hög grad ingripa i den enskilde jordägarens rådighet över hans fastighet som en allmän vanhävdslag skulle göra. Emellertid hava de nu

föreliggande tidsförhållandena i allra högsta grad aktualiserat frågan om erforderligheten av en dylik lag.

Det har under krigsåren visat sig att vanhävd förekommit å ej så få fastigheter, som icke fallit under 1927 års uppsiktslag. Beträffande dylik vanhävd har på sätt nedan kommer att närmare omförmälas ingripande skett enligt allmänna förfogandelagen den 22 juni 1939 (nr 293). Enligt 2 § av nämnda lag äger Konungen — där så finnes erforderligt för att inom riket eller inom visst område av riket tillgodose behovet av förnödenhet, som är av vikt för befolkningen eller produktionen, eller för att bereda tillgång till förnödenhet, som är behöfelig för krigsbruk eller annat ändamål av betydelse för det allmänna — föreskriva skyldighet för ägare eller innehavare av sådan förnödenhet att avstå densamma till kronan. Där det för att tillgodose behov som nyss är sagt eller för vissa andra ändamål finnes erforderligt att kronan förfogar över fastighet m. m. utan att egendomen avstås till kronan, är jämlikt 4 § ägaren eller innehavaren av egendomen pliktig att, i den mån Konungen så föreskriver, ej mindre till kronan upplåta egendomen eller del därav jämte tillhörande inredning eller utrustning än även tåla eller vidtaga erforderlig ändring eller förflyttning av inredningen eller utrustningen. I 5 § stadgas vidare, bland annat, att — där det för att tillgodose behov som avses i 2 § finnes erforderligt att från fastighet tillhandahållas förnödenhet, som där frambringas eller finnes tillgänglig, utan att kronan i övrigt förfogar över egendomen — ägaren eller innehavaren av sådan egendom är pliktig att, i den mån Konungen så föreskriver, ombesörja att förnödenheten frambringas. För egendom, som avstås till kronan eller eljest ställes till kronans förfogande eller upplåtes till dess begagnande, utgår ersättning efter grunder som i lagen angivas. Jämlikt 27 § skall förfogande enligt 4 och 5 §§ ej gälla längre än till tid, då tillämpning av bestämmelserna i 2—22 §§ upphör; dock skall, där fastighet, vars jord befunnits uppenbarligen vanhävdad, på grund av föreskrift enligt 4 § upplåtits för drivande av jordbruk, upplåtelsen gälla under bestämd tid, dock högst fem år. — Förordnande, som meddelats jämlikt allmänna förfogandelagen, skall, enligt slutbestämmelserna till lagen, ej gälla längre än lagen äger giltighet; dock att vad i 27 § i lagen stadgas rörande upplåtelse av fastighet för drivande av jordbruk skall äga giltighet även där-efter. — I förordning den 3 september 1939 (nr 613) har meddelats närmare bestämmelser angående tillämpningen av allmänna förfogandelagen.

Den lagstiftning, som enligt vad ovan anförts för närvarande står till buds för ingripande mot vanhävd av jordbruksjord, har allmänt ansetts otillräcklig under nu rådande förhållanden eller föga lämpad för detta ändamål. Förekommande fall av vanhävd, som nu uppmärksammas i långt högre grad än vanligt, hava också föranlett krav på åtgärder för ett snabbt och smidigt ingripande mot vanhävd av jordbruksjord i allmänhet. Sålunda väcktes vid 1941 års riksdag en del motioner, däri ändringar i eller utvidgning av den gällande vanhävdslagstiftningen påkallades. Dessa motioner voro:

1) de likalydande motionerna I: 109 och II: 215, i vilka hemställdes att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om utredning i syfte att ernå en sådan ändring i gällande lagstiftning om vanhävd, att ekonomiskt motiverad rationalisering eller omläggning av driften på de av lagstiftningen omfattade jordbruksfastigheterna icke hindrades;

2) de ävenledes likalydande motionerna I: 164 och II: 148, i vilka föreslogs dels upphävande av vissa i motionerna berörda arealbestämmelser, varigenom lagen angående uppsikt å vissa jordbruk begränsas, och dels skyndsamma åtgärder avseende provisorisk utvidgning av den statliga uppsikten å vissa jordbruk till att i anslutning till de i motionerna anförda synpunkterna gälla även annan uppenbarligen vanhävdad jordbruksjord;

3) motionen II: 10, däri yrkades att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om vidtagande av lämpliga åtgärder för en effektivare uppsikt över vanhävd eller vanvård inom jordbruket;

4) motionen II: 11, vilken utmynnade i en hemställan att riksdagen måtte besluta, att lagen angående uppsikt å vissa jordbruk utsträcktes att omfatta all för brukande tjänlig odlad jord; och

5) motionen II: 146, däri föreslogs att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om skyndsamt utredning i syfte att få förslag till lagstiftning mot vanhävd av i motionen antytt innehåll att tillämpas, där ägare av jordbruksfastighet grovt vanvårdade densamma.

Samtliga de omförmälda motionerna hänvisades till andra lagutskottet, som förehade dem till behandling i ett sammanhang. Över motionerna inhämtade utskottet yttrande av lantbruksstyrelsen och egnahemsstyrelsen samt länsstyrelserna, varjämte hushållningssällskapen lämnades tillfälle yttra sig. Be- träffande dessa yttranden hänvisas till utskottets utlåtande nr 17. För egen del anförde utskottet, efter att hava redogjort för vanhävdslagstiftningens utveckling, i huvudsak följande.

Den nu gällande lagen angående uppsikt å vissa jordbruk har tillkommit såsom ett komplement till den sociala arrendelagstiftningen. Denna lagstiftning avser fastigheter av viss storlek, som tillhöra bolag, ekonomiska föreningar eller enskilda s. k. spekulanter, och ålägger i flera avseenden jordägaren strängare förpliktelser vid utarrendering än som funnits påkallade i fråga om övriga arrenden. I syfte att förhindra de i ekonomiskt och socialt hänseende skadliga verkningar som kunna bliva en följd därav, att jordägaren — hellre än att underkasta sig dessa skärpta arrendebestämmelser — underlåter att vidmakthålla jordbruket å de brukningsdelar, som omfattas av den sociala arrendelagstiftningen, har det ansetts nödvändigt att fullständig arrendelagstiftningen med en lagstiftning om uppsikt å sådana brukningsdelar. I överensstämmelse härmed har uppsiktslagen erhållit samma räckvidd som den sociala arrendelagstiftningen, och dess bestämmelser hava utformats i anslutning till det sålunda angivna syftet. Uppsiktslagen tillgodoser följaktligen icke det önskemål, som i och för sig ur nationalekonomisk synpunkt måste anses föreliggande, att vanhävd förhindras å jordbruksjord i allmänhet.

De förslag, som framläggas i de nu till behandling föreliggande motionerna, avse i stort sett två skilda spörsmål. Å ena sidan framföres yrkande om införande av en lagstiftning mot vanhävd å sådana jordbruk, som falla utanför uppsiktslagen. Yrkande i denna riktning framställs i motionerna I: 164, II: 10, II: 11, II: 146 och II: 148. Å andra sidan hemställs i motionerna I: 109 och II: 215 om sådan

ändring i uppsiktslagen, att ekonomiskt betingad rationalisering eller omläggning av driften på de för närvarande under lagen inbegripna fastigheterna icke hindras.

Enligt utskottets mening är det ett samhällsintresse av vikt, att befintlig odlad jord i största möjliga utsträckning bibehålles produktionsduglig för att kunna nyttiggöras i folkförsörjningens tjänst. Starka sociala skäl tala även för att bestående jordbruk icke onödigtvis nedläggas. Då den skada för det allmänna, som vanhävd av jordbruk sålunda måste anses medföra, är lika stor i vilken hand jorden än befinner sig, torde med fog kunna ifrågasättas, huruvida en vanhävdslagstiftning — såsom fallet är med nu gällande uppsiktslag — bör inskränkas till att avse vissa slag av jordbruksfastigheter och icke omfatta den ur folkförsörjningssynpunkt vida viktigare jord, som står utan samband med den sociala arrendelagstiftningen.

Frågan om en vanhävdslagstiftning för all i enskild ägo varande jord har, såsom ovan nämnts, vid upprepade tillfällen varit föremål för riksdagens övervägande. De krav, som framförts i denna riktning, hava emellertid icke vunnit bifall. Då utskottet nu i anledning av föreliggande motioner har att taga ställning till samma fråga, måste enligt utskottets åsikt vid frågans bedömande åtskillnad göras mellan det fall, att lagstiftningen skall gälla allenast under nu rådande krisförhållanden, eller bestå för framtiden under s. k. normala tider.

Enligt utskottets mening påkallar frågan om införande av en provisorisk vanhävdslagstiftning med giltighet för nu bestående kristid i första hand uppmärksamhet från statsmakternas sida. Under för närvarande rådande förhållanden, då vårt land på grund av förhindrade tillförselmöjligheter från utlandet praktiskt taget uteslutande måste lita till egen produktion, kan livsmedelstillgången bliva så knapp, att alla till buds stående medel för ökad produktion inom landet måste utnyttjas. Såsom i motionerna framhållits måste under sådana förhållanden misskötsel av produktionsduglig jord kunna förhindras genom därför lämpade anordningar. Såvitt den utredning i ärendet, som förebragts genom de över motionerna avgivna yttrandena, giver vid handen, förekommer visserligen vanhävd i egentlig mening endast i ringa utsträckning inom landet, varför åtgärder däremot ej skulle få större betydelse för folkförsörjningen. Även om detta förhållande skulle kunna antagas bliva bestående, anser utskottet likväl, att vanhävd bör beivras i de fall, där sådan verkligen förekommer. Detta synes vara av vikt ej minst ur psykologisk synpunkt. Allmänna förfogandelagen öppnar visserligen möjlighet för det allmänna att, där så finnes erforderligt för folkförsörjningen, ingripa mot vanhävd å jordbruksfastigheter. Denna lag torde emellertid icke — åtminstone ej utan överarbetning i vissa hänseenden — vara tillfyllest för det ändamål, varom här är fråga. I sådant hänseende kan särskilt framhållas, att intet sakkunnigt organ för konstaterande av vanhävd är i författning anvisat, liksom lagens ersättningsbestämmelser ej torde passa för fall av vanhävd. Ej heller torde en utvidgning av nuvarande uppsiktslag att för en begränsad tid gälla all produktionsduglig jordbruksjord utgöra en lycklig lösning av det föreliggande problemet. Uppsiktslagen har nämligen tillkommit ur helt andra synpunkter och lämnar icke möjligheter till ett sådant skyndsamt och smidigt förfarande, som här är av nöden. Med hänsyn till nu angivna omständigheter finner utskottet det vara angeläget, att frågan om en utvidgning av den statliga kontrollen å jordbruk till att under nu rådande krisförhållanden omfatta i princip all för brukande tjänlig jord blir föremål för särskild utredning.

Då den av utskottet sålunda ifrågasatta lagstiftningens syfte är att under nuvarande kristidsförhållanden vidmakthålla jordbrukets avkastningsförmåga, torde densamma böra i första hand taga sikte på hävden av själva jorden. I anslutning härtill synes ingripande böra kunna ske mot brukaren av en fastighet även om denne ej är ägare till densamma. Frågan om bevarandet av de för en fastighet såsom särskild brukningsdel nödiga byggnaderna torde däremot vid en lagstiftning sådan som den ifrågasatta icke vara av samma betydelse. Vid utformandet av lagstiftningen måste givetvis uppmärksamhet ägnas däråt, att ingrepp icke får ske utan

tvingande skäl. Ett spörsmål av central betydelse torde alltså vara bestämmande av vad som skall avses med vanhävd eller med andra ord hur långt vanvård av jordbruket skall hava fortskridit för att ett ingripande från det allmännas sida skall anses befogat. Vid bestämmandet av vanhävdsbegreppet måste självfallet beaktas, att brukarens berättigade krav på rörelsefrihet vid jordbrukets skötsel tillgodoses. Behörig hänsyn måste även tagas till de fall, då vanhävd förorsakats icke av brukarens liknöjdhet för jordens hävd utan av ekonomiska svårigheter, bristande tillgång på arbetskraft eller andra därmed jämförliga omständigheter. Vad angår förfarandet för konstaterande och beivrande av vanhävd anser utskottet det vara ett oeffektivt villkor för vinnande av lagstiftningens syftemål, att bestämmelserna härom äro så utformade att de lämna tillfälle till ett både snabbt och smidigt ingripande. Det enligt uppsiktslagen tillämpade förfarandet, vilket i många fall är både tidsödande och omständigt, synes alltså icke utan vidare kunna läggas till grund för bestämmelser i ämnet. I samband med frågan om det lämpliga förfarandet uppkommer spörsmålet om uppsiktsmyndighetens organisation. En större förvaltningsapparat än som är oundgängligen nödvändig bör uppenbarligen ej komma till stånd. Det synes utskottet böra övervägas att i första hand anförtro uppsikten åt de nuvarande jordbrukskommissionerna. Slutligen vill utskottet framhålla, att, då den av utskottet ifrågasatta lagstiftningen är avsedd för nu rådande krisförhållanden, utredningsarbetet uppenbarligen måste bedrivas med största möjliga skyndsamt.

Vad angår frågan, huruvida en vanhävdslagstiftning av allmängiltig karaktär bör finnas även under normala tider, anser utskottet, att detta spörsmål icke i nu rådande läge påkallar en omedelbar lösning. De i motionerna framförda yrkandena taga även i första hand sikte på en lagstiftning i syfte att förhindra vanhävd i nuvarande försörjningsläge. Utskottet anser emellertid, att frågan om en utvidgad vanhävdslagstiftning med bestående giltighet vid lämpligt tillfälle bör upptagas till omprövning med hänsyn till då rådande förhållanden. De erfarenheter, som vinnas vid tillämpningen av den av utskottet här ovan ifrågasatta, för kristiden avsedda vanhävdslagstiftningen, synas kunna tjäna till ledning vid bedömandet av frågan om en sådan lagstiftning mot vanhävd för normala tider anses böra genomföras.

I motionerna I: 164 och II: 148 har hemställts om utvidgning av uppsiktslagens räckvidd genom upphävande av vissa arealgränser, vilka för närvarande inskränka lagens tillämpningsområde. I anledning av detta yrkande vill utskottet erinra, att 1936 års arrendeutredning — jämte det arrendeutredningen föreslagit viss utvidgning av den sociala arrendelagstiftningen, innebärande bland annat borttagande av den så kallade nedre arealgränsen om fyra hektar, som nu gäller för lagstiftningens tillämplighet — i anslutning härtill förordat motsvarande utsträckning av tillämpningsområdet för uppsiktslagen. Det av arrendeutredningen framlagda förslaget är beroende på Kungl. Maj:ts prövning. Då alltså en sådan utvidgning av uppsiktslagen, som avses i nyssnämnda motioner, åtminstone delvis är föremål för Kungl. Maj:ts prövning, finner utskottet ej skäl föreligga för riksdagen att för närvarande taga ståndpunkt till ifrågasatt yrkande. För övrigt torde det i motionerna avsedda syftet i huvudsak tillgodoses genom införande av en sådan provisorisk vanhävdslagstiftning för all jord, som utskottet förut ifrågasatt.

Slutligen har i motionerna I: 109 och II: 215 yrkats viss omarbetning av vanhävdsbegreppet enligt gällande uppsiktslag i syfte att ekonomiskt motiverad rationalisering eller omläggning av jordbruksdriften icke hindras. Såsom i åtskilliga utav de över motionerna avgivna yttrandena framhållits, torde frågan om en sådan omarbetning vara förtjänt av uppmärksamhet. Emellertid har, på sätt framgår av den ovan lämnade redogörelsen, även frågan om vanhävdsbegreppets utformande blivit föremål för utredning inom arrendeutredningen. Det i motionerna framställda yrkandet torde följaktligen i viss mån komma under bedömande vid prövningen av arrendeutredningens förslag i detta ämne. Med hänsyn härtill finner utskottet

icke anledning föreligga för riksdagen att för närvarande taga närmare ställning till frågan om vanhävdsbegreppets bestämmande enligt uppsiktslagen.

Under återopande av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

A. att riksdagen, i anledning av motionerna I: 164, II: 10, II: 11, II: 146 och II: 148, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta verkställa skyndsamt utredning angående en provisorisk lagstiftning mot vanhävvd med giltighet tillsvidare under nu rådande krisförhållanden, därvid de i utskottets motivering angivna synpunkterna böra beaktas, ävensom för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kan föranleda;

B. att motionerna I: 164, II: 10, II: 11, II: 146 och II: 148, i den mån de icke blivit besvarade genom vad utskottet under A. hemställt, icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd; samt

C. att motionerna I: 109 och II: 215 icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Vad utskottet hemställt bifölls av riksdagen, och avlät riksdagen den 17 maj 1941 skrivelse (nr 236) till Kungl. Maj:t i enlighet med riksdagens beslut.

Riksdagens ovanberörda skrivelse anmäldes för Kungl. Maj:t i statsrådet den 20 juni 1941. Därvid anförde chefen för jordbruksdepartementet, efter att hava redogjort för andra lagutskottets ovan återgivna utlåtande, följande:

I likhet med vad som framhållits i andra lagutskottets utlåtande anser även jag att frågan om en provisorisk lagstiftning mot vanhävvd nu bör göras till föremål för utredning. Den nu gällande lagen angående uppsikt å vissa jordbruk har tillkommit såsom ett komplement till den sociala arrendelagstiftningen. I överensstämmelse härmed har uppsiktslagen erhållit samma räckvidd som den sociala arrendelagstiftningen. Den tillgodoser därför icke det önskemål, som i nuvarande läge måste anses trängande, nämligen att vanhävvd förhindras å jordbruksjord i allmänhet. Utredningen bör syfta till utformning av en för nuvarande kristidsförhållanden avpassad lagstiftning, som tar sikte på det i rådande läge aktuella problemet, nämligen att såvitt möjligt förhindra att jordbruksjord misskötes så att den avkastning den borde kunna giva undandrages folkförsörjningen. Härvid bör emellertid beaktas att en rationell användning av förefintliga jordbruksarealer icke bör hindras. Hänsyn bör sålunda tagas till jordens beskaffenhet, belägenhet i förhållande till avsättningsorter o. s. v. Även i orter med i allmänhet tillfredsställande avsättningsförhållanden kan förekomma jordbruk eller delar av jordbruk med så ringa odlingsvärde eller så ofördelaktig belägenhet, att det både ur allmän och enskild synpunkt måste anses lämpligare att ifrågavarande områden användas för skogsbruk än för jordbruk. Likaledes bör hinder givetvis icke resas mot ett ändamålsenligt utnyttjande för betesbruk av härför lämpade arealer.

Vid utredningen böra åtgärder mot den medvetna och avsiktliga vanhävden i första rummet övervägas. Härvid bör särskild uppmärksamhet ägnas sådana fall, då jordbruksfastigheter ägas av personer, som icke själva driva jordbruk utan inköpt desamma i spekulationssyfte eller av andra likartade skäl. Det bör från samhällets sida icke tillåtas, att jordbruksenheter med förutsättningar att bereda utkomst för jordbrukare och deras familjer samt bidra till försörjningen vanhävvas därför att ägaren icke anser det ligga i sitt ekonomiska intresse att bibehålla det förvärvade jordbruket för sitt egentliga ändamål. Däremot bör, såsom även framhållits i riksdagens skrivelse, största möjliga hänsyn tagas till den enskilde jordbrukarens svårigheter och ingripande icke ske, om vanhävden förorsakats av

svårigheter, som jordbrukaren icke rimligen kunnat bemästra, såsom sjukdom, brist på arbetskraft o. s. v. Lagstiftningen bör så långt möjligt givas en sådan utformning, att den tillåter ett verkligt effektivt ingripande i alla sådana fall, där vanhävden uppenbarligen beror på självförvållade orsaker, men samtidigt möjliggör hänsynstagande till omständigheter, varöfver den enskilde icke kunnat råda.

Vid utredningen bör undersökas huruvida redan förefintliga organ kunna anlitas för övervakning av hithörande förhållanden och konstaterande av vanhävd.

Under åberopande av det anförda hemställde departementschefen om Kungl. Maj:ts bemyndigande att tillkalla dels en utredningsman för att verkställa utredning rörande utvidgad vanhävdslagstiftning m. m. dels ock högst fem sakkunniga personer att med utredningsmannen deltaga i överläggningar i ämnet. Berörda hemställan bifölls av Kungl. Maj:t.

III. Utredningens förslag.

1. Allmän motivering.

Såsom av den ovan lämnade översikten framgår är den för närvarande gällande vanhävdslagstiftningens tillämplighetsområde i hög grad begränsat. Väl är det så, att 1927 års uppsiktslag i motsats till 1909 års lag gjorts tillämplig för landet i dess helhet, men i huvudsaklig överensstämmelse med sistnämnda lag gäller 1927 års lag endast beträffande brukningsdel, som är av den beskaffenhet och omfattning och tillhör sådan ägare, att med avseende å arrende därav gällande sociala arrendebestämmelser äro tillämpliga, varjämte lagen endast i undantagsfall kan tillämpas beträffande vanhävd av jorden å en brukningsdel som är upplåten på arrende. Uppsiktslagen har således alltjämt karaktären av ett komplement till de sociala arrendebestämmelserna och den grundar följaktligen icke sitt direkta berättigande på den skada, som vanhävd av jordbruk i och för sig medför för den allmänna folkhushållningen.

Då det gäller att överväga, huruvida i enlighet med därom framkomna yrkanden vanhävdslagstiftningen bör utvidgas till att avse även annan vanhävd än den som nu drabbas därav, uppstår till en början frågan i vilken omfattning sådan vanhävd förekommer. Att lämna en uttömmande redogörelse härför är av naturliga skäl knappast möjligt. I allt fall har den korta tid, som stått den förevarande utredningen till buds, icke medgivit åstadkommandet av en ens något så när fullständig statistik över förekommande vanhävdsfall. På det dock något material för den föreliggande frågans bedömande skulle vara till finnandes, har utredningsmannen i augusti 1941 från samtliga jordbrukskommissioner infordrat uppgift om antalet fall då kommissionerna under 1940 och 1941 erhållit kännedom om vanhävd av jordbruksfastighet, å vilken 1927 års uppsiktslag icke varit tillämplig. Därjämte har begärts att beträffande varje fall skulle uppgivas bland annat 1) hur jordbrukskommissionen erhållit kännedom om vanhävden, 2) om fastigheten vore utarrenderad, 3) den ungefärliga storleken av den odlade jorden, 4) den antagliga anledningen till vanhävden (brukarens liknöjdhet för jordens hävd, ekonomiska svårigheter, brukarens ålderdom, bristande tillgång på arbetskraft etc.), 5) vanhävdens beskaffenhet och grad (uppenbar vanhävd?, allmänna förfogandelagen tillämplig?) och 6) vilka åtgärder jordbrukskommissionen vidtagit i anledning av vanhävdsfallet (anmälan till länsstyrelsen?). Ytterligare hava jordbrukskommissionerna anmodats uppgiva om i något fall å fastig-

Statistiska
uppgifter an-
gående van-
hävdsfall
m. m.

het, beträffande vilken uppsiktslagen varit tillämplig, förekommit sådan vanhävvd, att allmänna förfogandelagen ansetts böra tillämpas därå.

Av de i anledning härav från jordbrukskommissionerna inkomna uppgifterna, vilka dock i vissa hänseenden varit rätt så ofullständiga, inhämtas i huvudsak följande.

Samtliga jordbrukskommissioner hava erhållit kännedom om sådan vanhävvd varom fråga är under 1940 i ett 40-tal fall och under 1941 intill början av september i något mer än 300 fall. Vanhävvden har emellanåt iakttagits av jordbrukskommissionerna själva men eljest anmälts för jordbrukskommissionerna av kristidsstyrelse eller kristidsnämnd, av landsfiskal eller annan tjänsteman eller av enskild person; ofta har anmälan om vanhävvd varit anonym. Vid av jordbrukskommissionerna företagna undersökningar har det visat sig att anmälningarna om vanhävvd i icke så få fall eller i fråga om närmare ett 70-tal brukningsdelar varit obefogade eller gällt enligt kommissionens förmenande alltför obetydliga ägovidder. Ytterligare ungefär 60 brukningsdelar hava visserligen varit mindre väl skötta men hava dock icke kunnat betecknas såsom direkt vanhävvdade. I något mer än 160 av de undersökta fallen har konstaterats vanhävvd i mer eller mindre utpräglad grad. I endast ett fåtal av dessa fall har vanhävvd gällt antingen endast byggnaderna eller endast jorden, oftast har vanhävvd förekommit å såväl byggnader som jord. I ungefär en fjärdedel av de konstaterade vanhävvdfallen var den ifrågakomna brukningsdelen utarrenderad. Storleken av den odlade jorden har på ett undantag när uppgått till minst 2 hektar och i omkring 35 fall överstigit 25 hektar. Ungefär 25 brukningsdelar hava haft endast 2—4 hektar odlad mark men i regel har den odlade jorden uppgått till mellan 4 och 25 hektar.

Anledningen till vanhävvden har varit av mycket skiftande art. Beträffande något mer än 40 av de brukningsdelar, å vilka vanhävvd konstaterats under år 1941, har vanhävvden uppgivits bero på brukarens liknöjdhet för jordbruket. I en del av dessa fall har brukaren huvudsakligen ägnat sig åt annat än jordbruk. I ett 50-tal fall har vanhävvden uppgivits hava sin grund i hög ålder eller sjuklighet hos ägaren eller brukaren. Då dock en sådan ägare eller brukare icke sällan befunnit sig i god ekonomisk ställning och möjlighet till anskaffande av arbetskraft för jordbruket funnits, har även i många av sist avsedda fall grunden till vanhävvden varit att söka i liknöjdhet för jordbruket. I endast 15 fall har vanhävvden uppgivits bero på att brukarens ekonomiska ställning varit dålig. Några gånger har vanhävvden, enligt vad som uppgivits, förorsakats av brukarens bristande förmåga att sköta jordbruk. I ett 10-tal fall har vanhävvden angivits hava sin grund i jordens dåliga beskaffenhet. Beträffande några brukningsdelar i norra Sverige har åberopats brist på arbetskraft, ifråga om några andra har anförts varierande mer eller mindre ursäktliga orsaker. I åtskilliga fall har helt naturligt vanhävvden berott på mer än en av ovan angivna orsaker.

För avhjälpan av vanhävvden å här ifrågakomna jordbruk hava jordbrukskommissionerna använt sig av olika förfaringssätt, lämpade efter van-

hävdens art samt brukarens villighet och förmåga att åstadkomma rättelse i varje särskilt fall. Härvid är att beakta att kommissionerna egentligen icke haft tillgång till annat tvångsmedel för genomdrivande av sina önskemål än hot om tillämpning av allmänna förfogandelagen, ett tvångsmedel som ju icke alltid varit lämpligt att använda. Vidkommande här förut omfördälda under år 1941 iakttagna vanhävdsfall hava emellertid några gånger brukarna, så snart vanhävden påpekats, omedelbart vidtagit åtgärder för densammes avhjälpande. Någon gång, då fråga varit om en begynnande eller tillfällig vanvård av jordbruket, har kommissionen genom vederbörande blockledare eller grannar anskaffat hjälp för brådskande åtgärder såsom plöjning och skörd. I omkring 50 fall hava kommissionerna sökt åstadkomma rättelse genom överenskommelse med brukaren, varigenom denne förbundet sig till vissa åtgärder för vanhävdens avhjälpande, eller genom föreläggande av sådana åtgärder under hot om att, därest dessa icke utfördes, ett strängare förfarande komme att tillämpas. I en del fall, då av olika skäl en förbättring av jordbrukets skötsel icke varit att påräkna genom åtgärder från ägarens sida, har kommissionen förmått ägaren att sälja fastigheten eller utarrendera den till en dugande jordbrukare. Slutligen har i vissa fall tillämpning av förfogandelagen ansetts vara enda utvägen att komma till rätta med vanhävden, varför anmälan därom gjorts till vederbörande länsstyrelse.

Av uppgifter, som infordrats från länsstyrelserna eller lämnats i jordbruksdepartementet, har inhämtats att beträffande jordbruksfastigheter allmänna förfogandelagen kommit i tillämpning under 1940 i ett fall och under 1941 i 17 fall, av vilka sistnämnda fall två gällt fastigheter, som fallit under 1927 års uppsiktslag. I så gott som alla fallen har vanhävden gällt både åbyggnaderna och jorden. Ingen av de ifrågakomna fastigheterna har varit utarrenderad. Åkerarealen eller den odlade jorden på de vanhävdade fastigheterna har varit mycket varierande. Den har för att par brukningsdelar varit endast omkring 6 hektar och för en annan 240 hektar, i allmänhet har den hållit sig omkring 20 hektar. Kungl. Maj:ts i ärendena meddelade beslut har inneburit förpliktande för vederbörande ägare att ej mindre till kronan för drivande av jordbruk å fastigheten ifråga upplåta densamma jämte därå befintlig för jordbruket behövlig inredning och utrustning än även tåla erforderlig ändring eller förflyttning av sådan inredning och utrustning, vilken upplåtelse skulle gälla under en tid av fem år. Härjämte har uppdragits åt vederbörande länsstyrelse att söka med närboende jordbrukare eller annan lämplig person träffa avtal om fastighetens ändamålsenliga skötsel och brukande eller vidtaga de åtgärder, som eljest finge anses erforderliga för detta ändamål, ävensom att besluta i fråga om övriga med förfogandet sammanhängande ämnen. Särskilt må anmärkas att, sedan Kungl. Maj:t beträffande en fastighet i Älvsborgs län meddelat sådant beslut som nyss sagts, Kungl. Maj:t enligt senare meddelat beslut, enär det utröntes att ekonomibyggnaderna å fastigheten vore i hög grad vanvårdade och förfallna, till länsstyrelsens förfogande ställt ett belopp av 5 800 kronor att användas för ombyggnad och

reparation av byggnaderna. Upplýsast má áven deis att vissa av lánsstyrelserna till Kungl. Maj:t gjorda anmálningar om vanhávð av olika skál icke föránlett någon Kungl. Maj:t:s átgárd och deis att, sedan det upplýst att, efter det beslut meddelats om förfogandelagens tillämpning beträffande vissa fastigheter, fastigheterna försáls eller utarrenderats av ágaren, Kungl. Maj:t förklarar det förut anbefallda förfogandet samt de i samband därmed givna föreskrifterna skola upphöra att gälla. Vissa under 1941 till Kungl. Maj:t inkomna anmálningar om vanhávð äro fortfarande beroende på Kungl. Maj:t:s prövning.

Behovet av
en utvidgad
vanhávds-
lagstiftning.

Det torde vara givet att de här ovan lámnade uppgifterna angående vanhávð á fastigheter, som icke falla under 1927 års uppsiktslag, ingalunda fullständigt avspegla det verkliga förhållandet i det hánseende varom fråga är. Då det ligger i sakens natur, att jordbrukskommissionerna icke kunna hava erhållit kánndom om alla de fall av vanhávð av jordbruksfastigheter, som i verkligheten förekommit, lárer det kunna antagas att vanhávdsfallen varit icke obetydligt flera än de återgivna siffrorna utvisa. Härmed är dock ingalunda sagt att vanhávð av jordbruk är en vanlig företeelse i vårt land; något sådant har ej heller gjorts gällande vare sig i de i riksdagen väckta motioner, som föránlett riksdagens hemstállan om den förevarande utredningen, eller från annat håll. Tager man så i betraktande att enligt senast tillgängliga jordbruksrákning, som avser år 1937, i landet finnes 307 319 brukningsdelar med en ákerareal över 2 hektar, omfattande 96.2 procent av landets ákerareal, som angives till 3 731 038 hektar, framgår det att, áven om vanhávdsfallen äro betydligt flera än de här förut omförmálda, det dock i allt fall är en mycket ringa del av landets jordbruksjord, som är uppenbart vanhávddad. Frågan är då, om en så föga omfattande vanhávð kan anses göra en allmán vanhávdslagstiftning mera motiverad nu än före kristidens inträdande.

Det kan visserligen knappast påstås att den vanhávð av jordbruksjord, som faktiskt är till finnandes, kan hava någon större betydelse för folkförsörjningen. Men á andra sidan kan det icke bestridas, att med nu rådande krav på största möjliga produktion av inhemska jordbruksalster det gäller att utnyttja den odlade jorden till det yttersta. Härav följer att vanhávden, áven om den ej är av större omfattning, icke kan anses betydelselös utan bör i största möjliga utsträckning avhjálpas och motverkas. En annan omständighet som också bör beaktas är den kritiska uppmärksamhet, som varje fall av vanhávð, särskilt under nu rådande kristid, i regel väcker. Allmänhetens instállning mot vanhávden är under rådande krisláge en annan än under normala förhållanden på det försörjningspolitiska området. Helt naturligt väcker det berättigad harm att, då knapphet råder på de flesta jordbruksprodukter, en möjlighet att framställa sådana uppenbart försummas. På detta det psykologiska området har säkerligen en eventuellt utvidgad vanhávdslagstiftning sitt största värde. Ingripande mot vanhávð á en fastighet torde också kunna förväntas verka upprýckande på jord-

bruket även å kringliggande bruksdelar, där vanvård möjligen hotar. Antagas kan härjämte att blotta förekomsten av en lag, som möjliggör ingripande mot så gott som all vanhävd, kommer att hava fördelaktiga verkningar på åtskilliga dåligt skötta jordbruk och på detta sätt motverka att en begynnande vanskötsel fortskrider till uppenbar vanhävd. Vidare torde lagen såsom en önskvärd biverkan i flera fall föranleda att odlad jord, som innehaves av personer vilka icke intressera sig för dess ändamålsenliga skötsel, åter kommer i bondehand. Slutligen må framhållas att ett avhjälpande av förefintlig vanhävd, särskilt å mindre jordbruk, även om det icke är av större betydelse för folkförsörjningen, dock torde vara av värde såsom bidragande till försörjningen av de familjer, som innehava ifrågakomna jordbruk. Ett jordbruk, om det också ej är så stort att det under normala tider kan giva en familj full bärgning, kan dock under bekymmersamma tider, då andra försörjningsmöjligheter svika, vara en värdefull reserv att falla tillbaka på. Med hänsyn till vad nu anförts torde icke kunna bestridas att en utvidgad vanhävdslagstiftning kan hava en viktig uppgift att fylla.

En invändning häremot att en dylik lagstiftning skulle vara onödig på den grund att allmänna förfogandelagen ger möjlighet för det allmänna att, där så finnes erforderligt för folkförsörjningen, ingripa mot vanhävd å jordbruksfastigheter torde icke hava fog för sig. Såsom andra lagutskottet vid 1941 års riksdag i sitt ovan återgivna utlåtande anført, är sagda lag icke tillfyllest för det ändamål varom fråga är, i vilket hänseende särskilt må framhållas att intet sakkunnigt organ för konstaterande av vanhävd är anvisat och att lagens ersättningsbestämmelser ej torde passa för fall av vanhävd.

Mot en vanhävdslagstiftning som drabbar alla jordbrukare har vidare väntats att den på ett oberättigat sätt skulle ingripa i den fria förfoganderätt, som plägat anses förenad med äganderätten till jord, samt innebära att jordbrukarna ställas under ett förmynderskap, som icke existerar för andra näringsidkare.

Ehuruväl en invändning av den omförmälda innebörden numera torde åberopas endast i undantagsfall, bör det dock framhållas att den ifrågasatta utvidgade vanhävdslagstiftningen är avsedd att rikta sig mot endast den uppenbara och verkliga vanhävden, varför den i ingen mån kommer att drabba sådana jordbrukare, som sköta sitt jordbruk så gott omständigheterna det medgiva. I nuvarande kristid, då de flesta näringar på många sätt av statsmakterna tvångsreglerats och fått sin frihet kringskuren, torde det icke kunna med fog påstås att genom införandet av en allmän vanhävdslagstiftning beträffande jordbruket utövarna av denna näring skulle komma i särställning i förhållande till andra näringsidkare.

Den verkställda utredningen har således givit det resultat att en vanhävdslagstiftning av vidsträcktare omfattning än den, som innehålles i 1927 års uppsiktslag, är av rådande förhållanden betingad och förty bör komma till stånd. Det förutsattes dock att, på sätt såväl 1941 års riksdag som föredragande

departementschefen uttalat, denna utvidgade lagstiftning skall hava provisorisk karaktär. Den bör följaktligen erhålla en sådan avfattning, att den i görligaste mån lämpar sig för de från det normala avvikande förhållanden på jordbrukets och folkförsörjningens område, som kristiden medfört. Frågan huruvida en vanhävdslagstiftning med bestående giltighet att träda i kraft då kristiden upphört bör genomföras torde icke kunna avgöras endast på grundval av den hittills verkställda utredningen, vilken endast tagit sikte på en provisorisk vanhävdslagstiftning med giltighetstiden begränsad till kristiden.

Omfattningen av vanhävdslagstiftningen.

Då det härefter gäller att bestämma omfattningen av den ifrågasatta provisoriska vanhävdslagstiftningen, torde någon tvekan icke böra råda därom, att under densamma böra falla jordbruksfastigheter oavsett vem som är ägare. Lagstiftningen bör således gälla för alla kategorier jordägare, vilket också synes hava förutsatts av andra lagutskottet vid 1941 års riksdag. Undantag bör dock göras för kronan, för vilken någon lagstiftning i det hänseende varom fråga är uppenbarligen icke kan ifrågakomma.

Vidare torde det vara klart att lagstiftningen bör vara tillämplig å en fastighet vare sig den brukas av ägaren själv eller av annan enligt upplåtelse från ägaren eller av annan grund. Lagstiftningen grundar sitt berättigande på den skada för det allmänna, som vanhävden i och för sig medför. Då denna skada är densamma vem som än brukar fastigheten, synes följdriktigheten kräva att ifråga om möjligheten till ingripande mot vanhävd en fastighet som brukas av annan än ägaren likställes med en fastighet som ägaren själv brukar. Det bör härvidlag icke förbises att den ifrågasatta utvidgade vanhävdslagstiftningen är avsedd att vara fullt självständig och att den icke utgör endast ett komplement till gällande nyttjanderättslagstiftning.

Beträffande den ifrågavarande lagstiftningens omfattning i de hänseenden nyss behandlats torde knappast några meningsskiljaktigheter vara att förvänta. Vidkommande åter dels frågan om storleken av de jordbruksfastigheter, som skola falla under lagen, och dels frågan om lagen skall avse även vanvård av fastigheternas åbyggnader har man säkerligen att räkna med att meningarna komma att gå i sår.

Vad angår den förstnämnda frågan nämligen den om fastigheternas storlek torde man utan vidare kunna utgå från att de arealgränser, som gälla för 1927 års uppsiktslag, eller för fastigheter, som falla under de sociala arrendebestämmelserna i allmänna nyttjanderättslagen, minst 4 och högst 25 hektar odlad jord samt för fastigheter, som falla under norrländska arrendelagen, minst 4 hektar inrösningsjord och högst 25 hektar odlad jord, icke böra följas i den utvidgade vanhävdslagstiftning varom nu är fråga. Det torde först och främst vara klart att det icke kan ifrågakomma att från lagstiftningen utesluta fastigheter som innehålla över 25 hektar odlad jord. Krisårens erfarenheter hava nogsamt givit vid handen att även dylika större fastigheter kunna vara utsatta för allvarlig vanhävd, och givet är att produk-

tionsmöjlighetens uppehållande å dessa fastigheter är av större vikt för folkhushållningen än vad angår mindre fastigheter. Någon övre arealgräns för vanhävdslagstiftningens tillämplighet bör förty icke fastställas.

Vidare synes anledning saknas till att vad angår den nedre arealgränsen göra åtskillnad mellan fastigheter i olika delar av landet. Begreppet inrösningsjord har icke någon avgörande betydelse, då det gäller att avgränsa tillämpligheten för en vanhävdslagstiftning som icke är i något som helst hänseende anknuten till arrendelagstiftningen. Det är omfattningen av den odlade jorden som bör vara det bestämmande för den nedre arealgränsen om överhuvudtaget en sådan skall fastställas. Det har under utredningen övervägts, huruvida icke vanhävdslagstiftningens tillämplighet skulle utsträckas till att avse alla fastigheter, som innehölle odlad jord av sådan omfattning, att jordbruk därå kunde idkas, vid vilket förhållande fastställandet av en nedre arealgräns icke bleve erforderligt. Mot en så allmänt hållen avgränsning av lagstiftningens giltighetsområde tala dock de svårigheter som skulle uppstå för avgörande av när det uppställda villkoret skulle anses föreligga. Vidare vore det att befara att någon enhellig tillämpning av lagen icke vore att förvänta vid bestämmandet av de fastigheter som skulle falla under lagen. Olika uppfattning ifråga om vilka fastigheter som kunde anses vara av beskaffenhet och omfattning, att jordbruk därå kunde idkas, komme säkerligen att göra sig gällande hos de olika organ, som hade lagens tillämpning åt sig anförtrodd. Med hänsyn till vad sålunda anförts angående de olägenheter, som komme att bliva förenade med den ifrågasatta icke till någon viss nedre arealgräns anknutna bestämningen av lagens räckvidd, har det befunnits lämpligast att dock i lagen fastställa en dylik arealgräns för de fastigheter som skulle falla under lagen. Vilken arealgräns som härvidlag bör väljas kan helt naturligt diskuteras. För varje fall synes emellertid gränsen böra sättas lägre än vid 4 hektar. Givet är att även jordbruk under denna areal hava en icke ringa betydelse för folkförsörjningen. Men å andra sidan torde man i det hänseende varom nu är fråga kunna bortse från de allra minsta ställena. En arealgräns av ett hektar odlad jord torde i huvudsak kunna anses tillfredsställande.

Till belysande av hur vid den nu nämnda minimiarealen antalet brukningsdelar, som skulle falla under vanhävdslagstiftningen, ställer sig i förhållande till samtliga brukningsdelar i landet må här återgivas en del siffror från 1937 års jordbruksräkning sådana de upptagas i statistisk årsbok för år 1940, därvid emellertid bör bemärkas att antalet brukningsdelar angives och att deras indelning i storleksklasser skett efter åkerarealen och icke efter arealen av den odlade jorden. Siffrorna utvisa följande: I Sverige finnes sammanlagt 418 644 brukningsdelar med en åkerareal av minst 0.26 hektar. Av dessa brukningsdelar angivas 52 335 stycken eller 12.5 procent hava en åkerareal om 0.26—1 hektar. Rikets sammanlagda åkerareal uppgår till 3 731 038 hektar, och därav falla 41 751 hektar eller 1.1 procent å brukningsdelar om högst ett hektar åker. Om också således vid arealgränsens fastställande till ett hektar, på sätt ovan ansetts böra ske, antalet brukningsdelar, som falla

utom vanhävdslagstiftningen, blir rätt så betydande, är dock sammanlagda arealen å brukningsdelarna så pass liten, att det icke kan tänkas att deras inbegripande under vanhävdslagstiftningen skulle hava något nämnvärt värde för folkförsörjningen. Skulle däremot brukningsdelar av högre storleksklass än ett hektar uteslutas, kommer detta helt naturligt att hava större inverkan i berörda hänseende. För möjliggörande av en jämförelse med alternativet att från lagstiftningen ifråga utesluta brukningsdelar med en åkerareal om högst två hektar må här också antecknas att enligt 1937 års jordbruksräkning antalet brukningsdelar med en åkerareal om 1—2 hektar uppgår till 58 990 eller 14.1 procent av sammanlagda antalet brukningsdelar och att sammanlagda arealen för desamma utgör 2.7 procent av rikets hela åkerareal.

Då härefter uppmärksamheten riktas på frågan huruvida en vanhävdslagstiftning avsedd att gälla under nu rådande kristid skall möjliggöra ingripande ej blott mot vanhävd av den odlade jorden å en brukningsdel utan även mot vanvård av brukningsdelens åbyggnader, må det erinras om att andra lagutskottet vid 1941 års riksdag i sitt utlåtande över de beträffande vanhävdsfrågan väckta motionerna vid förordandet av en utvidgad vanhävdslagstiftning uttalade att densamma torde böra i första hand taga sikte på hävden av själva jorden och att frågan om bevarandet av de för en fastighet såsom särskild brukningsdel nödiga byggnaderna däremot vid en lagstiftning sådan som den ifrågasatta icke torde vara av samma betydelse. Detta utskottets uttalande kunde möjligen giva anledning till att vid förevarande utredning alldeles lämna frågan om vanvård av åbyggnaderna åsido. Då så emellertid ansetts icke böra ske, har detta sin grund i den stora betydelse som åbyggnaderna hava för ett jordbruk. Endast i undantagsfall är det möjligt att driva ett jordbruk utan åbyggnader. Klart är också att just på grund av detta sammanhang, som existerar mellan själva jorden och byggnaderna på en brukningsdel, en vanhävd på den förra oftast motsvaras av en vanvård av de senare. Erfarenheten bekräftar också att så är förhållandet. Det må härutinnan erinras om vad förut anförts därom att i de fall, då fråga uppstått om tillämpning av allmänna förfogandelagen å vanhävdade jordbruksfastigheter, det i allmänhet gällt vanhävd av såväl jord som åbyggnader. Ofta, måhända i de flesta fall, torde det också vara åbyggnaderna som visa de första tecknen på en begynnande vanvård. Förfallna eller illa underhållna byggnader på en jordbruksfastighet äro ett tydligt symptom på att jordbruket å fastigheten befinner sig i lägervall eller i vanhävdat tillstånd. Med hänsyn till nu anförda synpunkter torde det icke kunna antagas att en vanhävdslagstiftning, som icke tar sikte även på åbyggnaderna, skall kunna fylla det med densamma avsedda syftet. Förty torde även den vanhävdslagstiftning varom nu är fråga böra möjliggöra ingripande jämväl mot vanvård av byggnaderna å en jordbruksfastighet. Såsom skäl för att så bör vara förhållandet må även åberopas att den nya lagstiftningen, på sätt

nedan kommer att utvecklas, är avsedd att under den tid den är gällande ersätta 1927 års uppsiktslag, vilken såvitt angår de fastigheter som falla där- under stadgar uppsikt även beträffande vanhävd av byggnaderna. All an- ledning saknas till ett suspenderande av berörda stadgande under den tid den provisoriska lagen är i kraft. Och att beträffande en sådan kardinal- punkt i vandhävdslagstiftningen som den senast berörda göra åtskillnad mel- lan olika slag av fastigheter synes icke böra ifrågakomma.

Sedan sålunda angivits de allmänna riktlinjerna för den utvidgade van- hävdslagstiftning som funnits böra komma till stånd, blir nästa uppgift att bestämma förhållandet mellan denna lagstiftning och den för närvarande gällande vanhävdslagstiftning som innehålles i 1927 års uppsiktslag. Härvid ligger onekligen den frågan nära till hands om icke det enklaste sättet för lösningen av det föreliggande lagstiftningsspörsmålet vore att giva 1927 års lag utvidgad tillämpning i de hänseenden ovan berörts. Vore fråga om stif- tandet av en bestående vanhävdslag med en i förhållande till 1927 års upp- siktslag utvidgad omfattning, skulle detta helt naturligen lämpligen kunna ske genom erforderlig omarbetning av sistnämnda lag. Men annorlunda ställer sig obestriddigen saken då det, såsom nu är förhållandet, gäller införandet av en vanhävdslagstiftning av endast provisorisk karaktär. Med denna ka- raktär hos lagstiftningen följer att densamma är avsedd att gälla under en begränsad tid. Om också ej denna tid med nödvändighet behöver vara fixe- rad i själva lagen, förutsättes dock att lagstiftarna förr eller senare skola besluta att lagen ej vidare skall vara gällande. I avseende å det fall att så kommer att ske utan att samtidigt en motsvarande ny lag, som icke har provisorisk karaktär, beslutas, bör man, om överhuvudtaget det fortfarande anses att under alla förhållanden en vanhävdslagstiftning med 1927 års upp- siktslags innehåll är behövlig, hava denna lag att falla tillbaka på. Förty torde någon omarbetning av sagda lag för möjliggörande av dess proviso- riska tillämpning å vanhävd som nu ej faller under lagen ej böra ske, utan torde lagen böra till sitt innehåll lämnas oberörd av den lagstiftning varom nu är fråga.

I detta sammanhang uppstår också spørsmålet, om icke den ifrågasatta pro- visoriska lagstiftningen kunde utformas på sådant sätt, att den endast om- fattade vanhävd, varå 1927 års lag ej är tillämplig, vid vilket förhållande berörda lag skulle beträffande vad därmed nu avses alltjämt tillämpas vid sidan av den nya lagen. En dylik begränsning av den nya lagens räckvidd torde dock ej lämpligen kunna ifrågakomma. Att märka är härvidlag att åt den nya lagen måste givas en avfattning, som — fränsett vad ovan an- förts beträffande de allmänna riktlinjerna för lagstiftningen — i icke oväsentliga delar skiljer sig från 1927 års lag. Så synes böra ske bl. a. be- träffande bestämningen av vanhävdsbegreppet och i vad angår ordningen för föreläggande om avhjälpan av vanhävd. De sålunda nödiga befunna skilj- aktigheterna i den nya lagen i jämförelse med den nuvarande lagen äro

Förhållandet mellan 1927 års uppsiktslag och den nya vanhävdslagstiftningen.

betingade huvudsakligen av de rådande kristidsförhållandena och syfta till att vanhävdslagstiftningen må bliva i görligaste mån smidig, effektiv och snabbt verkande. Givet lär vara att ett tillgodoseende av dessa syftemål är lika motiverat ifråga om all vanhävvd. Att t. ex. bestämma det allmänna vanhävdsbegreppet på annat sätt för fastigheter av en viss storleksordning, tillhöriga bolag och med dem likställda jordägare, än för andra fastigheter eller att låta i vissa fall domstol och i andra fall förvaltande myndighet meddela föreläggande om vanhävds avhjälpande vore uppenbarligen i hög grad irrationellt. Med hänsyn härtill och då, i enlighet med vad här ovan nyss anförts, 1927 års lag torde böra till sitt innehåll lämnas oberörd av den nya lagstiftningen, synes denna senare böra göras tillämplig å all vanhävvd, således även den som nu faller under 1927 års lag. En given följd härav blir att sistnämnda lag visserligen icke upphäves men dock sättes ur gällande kraft under den tid den provisoriska lagstiftningen varder gällande, därvid dock undantag bör ske i vissa hänseenden på sätt kommer att omförmälas i samband med behandlingen av promulgationsbestämmelserna till den nya lagen.

Den lag, till vilken utredningen på grund av vad ovan anförts framlagt förslag, har erhållit rubriken lag om åtgärder mot vanhävvd av jordbruk. Att lagen sålunda icke betecknats såsom lag angående uppsikt å jordbruk innebär icke att lagen erhållit annan karaktär än 1927 års uppsiktslag. Även den nya lagen är konstruerad såsom en uppsiktslag, och har vid avfattningen av densamma 1927 års lag i görligaste mån tjänat såsom förebild. Det är till förekommande av förväxling av de båda lagarna som åt den nya lagen givits en rubrik som skiljer sig från rubriken på 1927 års lag.

2. Speciell motivering.

1 §.

Av paragrafen framgår den föreslagna lagens omfattning så vitt angår brukningsdelarnas storlek, i avseende varå hänvisas till vad därom anförts i den allmänna motiveringen. Vidare har i paragrafen det allmänna vanhävdsbegreppet angivits. I detta hänseende skiljer sig lagförslaget såvitt angår vanhävvd av jorden i viss mån från 1927 års uppsiktslag.

Enligt sagda lag skall uppsikt hållas däröver att brukningsdel ej vanhävvas därigenom att jordbruket så vanskötes att dess vidmakthållande äventyras. I lagförslaget är ordet vidmakthållande utbytt mot ordet avkastningsförmåga. Den avfattning lagförslaget i nu ifrågavarande del sålunda erhållit överensstämmer med norrlandskommitténs formulering av vanhävdsbegreppet.

Norrlandskommittén motiverade sitt förslag till vanhävdslag på följande sätt: Man borde skilja mellan olika slag av vanhävvd. Det kunde förekomma

en vanskötsel som endast föranledde att jord för tillfället eller för den närmaste framtiden avkastade mindre än vad den eljest kunde och borde men som vore lätt att avhjälpa och bättra genom några års driftigt arbete. Men det kunde också tänkas att vanhävden toge en sådan omfattning, att odlad jord småningom återginge till naturtillståndet, att det kapital, som låge i jordens egenskap att vara odlad, försvunne och dess avkastningsförmåga för framtiden sålunda väsentligt reducerades. Emellan dessa båda fall vore det samma skillnad som mellan en ränteförskingring och en kapitalförskingring. Gränsen vore naturligtvis i någon mån svävande, med det borde dock ej möta någon större svårighet att i ett givet fall avgöra om densamma vore passerad eller ej. Mot det lindrigare slaget av vanvård torde staten icke böra ingripa lika litet som staten eljest sökte framtvunga produktiv verksamhet eller bestraffade en enskild, som på grund av bristande förmåga eller insikter icke kunde sköta sitt yrke så som han borde. Mot den grövre vanvården åter, den, som tydligen ledde till odlingens tillbakagång samt berövade den kommande generationen förmånen av att få mottaga uppbruten jord till samma omfattning och avkastningsförmåga, som de gångna släkternas arbete berett åt den närvarande, mot denna vanvård syntes staten vara berättigad att ingripa. — Såsom det vanligaste exemplet på vanhävd angav kommittén att, såsom ofta skett, åkrar och ängar lämnades utan skötsel, så att de efter hand förvandlades till mer eller mindre skogbevuxta utmarker, eller att skördar år efter år toges utan att ersättning lämnades med påföljd att jorden småningom utarmades.

I 1909 års uppsiktslag, 1 § första stycket, föreskrevs att uppsikt skulle hållas däröver att jordbruket ej nedlades eller ägor och byggnader eljest så vanvårdades att jordbrukets vidmakthållande därigenom äventyrades. Ändringen i formuleringen i förhållande till norrlandskommitténs förslag motiverades därmed att den formulering, som kommittén föreslagit, kunde föranleda den uppfattning, att inskridandet borde äga rum på ett tidigare stadium än kommittén avsett, och då det ansåges angeläget att bestämmelserna härutinnan icke bleve föremål för olika tolkning, hade man sökt att finna och i förslaget införa ett klarare uttryck för vad man i denna del åsyftade.

Den avfattning av lagrummet ifråga, som 1927 års lag erhållit, infördes först genom den i denna promemoria omförmälda lagändringen år 1924.

Den i lagförslaget företagna ändringen ifråga om bestämningen av vanhävdsbegreppet torde överensstämma med den allmänna motiveringen för uppsiktslagens utsträckande till att avse så gott som alla jordbruksfastigheter. Då detta synts betingat av hänsyn till folkförsörjningen, har det icke funnits tillräckligt att lagen medgäve ingripande endast därest vanhävden tagit sådan omfattning, att jordbrukets vidmakthållande äventyrades. För att lagen skall på ett effektivt sätt fylla sitt ändamål, vilket är att såvitt möjligt förhindra att jordbruksjord misskötes på sådant sätt, att den avkastning den kan och bör giva undandrages folkförsörjningen, måste åt lagen givas sådan avfattning, att den tillåter ingripande mot vanhävd på ett

tidigare stadium än 1927 års lag; lagen måste kunna komma till användning redan mot en vanskötsel, som är av ringare grad men som dock föranleder att jorden, måhända endast temporärt, giver anmärkningsvärt mindre avkastning än man med hänsyn till dess naturliga beskaffenhet och omständigheterna i övrigt kunnat förvänta. Detta har i 1 § uttryckts så, att såsom vanhävd skall betecknas sådan vanskötsel av jorden att dess avkastningsförmåga äventyras. Ehuru väl sålunda lagförslaget i nu förevarande del gjorts i viss mån strängare än den gällande uppsiktslagen, är det givet att härmed icke avsetts att på något sätt inskränka på brukarens berättigade krav på rörelsefrihet vid jordbrukets skötsel eller att hindra en med hänsyn till föreliggande förhållanden rationell användning av förefintliga jordbruksarealer. Väl må det icke tillåtas att jordbruksjord vanskötes eller nedlägges enbart därför att ägaren icke anser det ligga i sitt ekonomiska intresse att bibehålla jorden för sitt egentliga ändamål, men däremot bör hinder icke resas mot ett ändamålsenligt utnyttjande av jorden eventuellt på annat sätt än för jordbruk i egentlig mening, t. ex. genom utläggande till betesmark av härför lämpliga arealer. Fall förekomma även då det icke kan bestridas att en brukningsdel eller del därav på grund av sin naturliga beskaffenhet, sin belägenhet eller av annan orsak måste anses olämplig för jordbruk. Hur viktigt det än är att den mark som blivit odlad också bibehålles såsom sådan i största möjliga utsträckning, är det dock tydligt att man icke genom lag bör påtvinga den enskilde ekonomisk uppoffring för upprätthållande av odling å ägor av sistnämnda slag, utan i sådant fall måste tillåtas att jordbruket nedlägges. Stadgande härom har intagits i 2 § av lagförslaget. Vidare må framhållas att ingripande enligt denna lag naturligtvis icke bör ske utan tvingande skäl. Tydlig vanskötsel skall således kunna konstateras och icke allenast viss senfärdighet ifråga om åtgärder för jordbruksdriften, vilken senfärdighet vederbörande jordbrukare måhända lätt kan neutralisera genom särskilt effektiva åtgärder i sista stund. Endast för det fall att nödiga åtgärder för sådd eller skörd efter sättas och det därigenom uppenbarligen kan befaras att jorden får ligga obrukad eller att skörden äventyras, har det ansetts nödvändigt att bereda möjlighet till snabbt och effektivt ingripande redan innan vanhävd ännu strängt taget kan anses konstaterad. Stadgande härom har intagits i 10 § i lagförslaget. Ett dylikt ingripande till förebyggande av vanhävd har eljest icke ansetts böra förekomma.

I detta sammanhang torde böra omnämnas, att kommunalfullmäktige i Järfälla socken i Stockholms län i skrivelse den 12 juli 1941 till chefen för jordbruksdepartementet, under förmälan att å två småbruk inom socknen all matjord redan bortförts utan att någon åtgärd från markägarens sida vidtagits för att bringa marken i ny kultur samt att ansatser till jordtäkt gjorts å ännu ett småbruk inom socknen, hemställt att i den ifrågasatta nya vanhävdslagen måtte inrymmas bestämmelser till förhindrande av vanhävd genom jordtäkt. I anledning av denna skrivelse, vilken överlämnats till utredningsmannen för att vid utredningen tagas under övervägande, må endast anmärkas, att sådan jordtäkt som i skrivelsen avses otvivelaktigt är att

anse såsom vanhävd i enlighet med den i 1 § upptagna bestämmningen av vanhävdsbegreppet beträffande jorden.

Vad härefter angår vanhävdsbegreppet i fråga om åbyggnader na har detta i 1 § av lagförslaget bestämts på samma sätt som i 1 § av 1927 års uppsiktslag. Såsom i den allmänna motiveringen framhållits är det endast i undantagsfall möjligt att driva jordbruket å en brukningsdel utan tillgång till byggnader å densamma. Förty måste även i en provisorisk lag den huvudregeln upprätthållas, att för jordbruket nödiga byggnader icke få bortföras eller lämnas utan underhåll. Vilka byggnader som skola anses såsom nödiga för ett jordbruk får bedömas efter föreliggande förhållanden i varje särskilt fall. Det är tydligt att under begreppet nödiga byggnader falla såväl sådana, som äro behöfliga till bostad åt brukaren och hans familj samt för jordbrukets skötsel erforderliga arbetare, som ock byggnader för den för jordbruksdriften erforderliga djurbesättningen samt för förvaring av redskap och gröda. Samtliga dylika nödiga byggnader böra bibehållas i sådant skick att de äro användbara för sitt ändamål. Dock torde böra framhållas dels att det icke bör ställas krav på högre standard å byggnaderna eller deras inredning än som för jordbrukets rationella bedrivande är absolut nödvändigt och dels att, då fråga är om byggnaderna, ingripande enligt lagen icke bör ske utan tvingande skäl samt att, särskilt med hänsyn till nu rådande höga byggnadskostnader, vid meddelande av föreläggande rörande avhjälpan av brister å byggnaderna den största varsamhet bör iakttagas. Någon nybyggnadsskyldighet torde icke böra ifrågakomma, såframt icke nybyggnad blivit ofrånkomlig på grund av att vederbörande mot stadgandena i denna lag bortfört eller lämnat utan underhåll redan befintlig byggnad.

2 §.

I denna paragraf angivas vissa förutsättningar, under vilka jordbruk må nedläggas eller byggnad å brukningsdel bortföras eller lämnas utan underhåll utan att detta skall anses som vanhävd. Första stycket av paragrafen överensstämmer principiellt med motsvarande stadgande i 3 § första stycket i 1927 års uppsiktslag, vilket stadgande innehåller, att till vanhävd är ej att hänföra nedläggande av jordbruk å äga, som på grund av sin naturliga beskaffenhet eller annan omständighet måste anses alldeles olämplig för jordbruk. Skillnad föreligger endast så till vida, att i förevarande lagförslag liksom i arrendetredningens förslag till ändringar i 1927 års lag dels i lagtexten utmärkts, att en sådan omständighet som ogynnsam belägenhet kan utgöra en giltig grund för jordbrukets nedläggande, och dels den i 1927 års lag uppställda förutsättningen för att nedläggande av jordbruket å en äga skulle vara tillåtet eller att ägan måste anses alldeles olämplig för jordbruk erhållit en något mildare avfattning därigenom att ordet »alldeles» uteslutits. Den först angivna skillnaden mellan lagförslaget och 1927 års lag får anses vara av endast

formell natur. Till grund för den sist angivna skillnaden kan åberopas följande av arrendeutredningen gjorda uttalande:

Det torde kunna ifrågasättas, huruvida icke ifrågavarande stadgande i 3 § första stycket av 1927 års lag alltför snävt begränsar jordägarens möjlighet att förvalta sin egendom på ett sätt som någorlunda överensstämmer med grunderna för en ekonomisk hushållning. Arrendeutredningen förbiser icke det sociala eller kanske snarare ideella intresse, som talar mot att odlingen på någon punkt får retirera och skogen på nytt taga vid. Emellertid lära sådana synpunkter icke böra drivas så långt, att den enskilde genom lag påtvingas ekonomisk uppoffring för upprätthållande även av sådana odlingsställen, där jordbruk icke inom överskådlig tid kan med någon fördel drivas eller där jorden skulle avkasta mera, om den planterades med skog eller utlades till betesmark. Då nu uppsiktslagen avses skola utsträckas till en stor mängd jordägare, för vilka en alltför rigorös tillämpning av förevarande stadgande skulle kunna medföra märkbara olägenheter, har arrendeutredningen ansett stadgandet böra erhålla en något mildare avfattning.

Den sålunda av arrendeutredningen anförda motiveringen torde hava än större giltighet då det, såsom med förevarande lagförslag avses, är fråga om införande av en vanhävdslagstiftning som gäller alla jordägare.

I andra stycket av 2 § har upptagits ett stadgande att byggnad, som till följd av sammanslagning av brukningsdelar blivit obehövlig, under vissa förutsättningar må bortföras eller lämnas utan underhåll. En motsvarande bestämmelse finnes intagen i 3 § andra stycket av 1927 års lag, där såsom förutsättning upptages, att de i sammanslagningen ingående brukningsdelarna till beskaffenhet och omfattning äro sådana, att först genom deras sammanslagning uppkommer jordbruk, därav brukaren kan erhålla sin huvudsakliga bärgring. Bakom detta onekligen stränga krav ligger syftet att i största möjliga utsträckning bevara de gamla brukningsdelarna, något som av befolkningspolitiska skäl varit ett av särskilt norrlandslagstiftningen starkt betonat önskemål. Det har emellertid ansetts nödvändigt att något mildra nämnda förutsättning, då fråga är om sammanslagning av brukningsdelar som icke avses i 1927 års lag. Det kan knappast vara rimligt att en jordägare i allmänhet skall vara tvungen att underhålla åbyggnader, vilka ur jordbruks-ekonomisk synpunkt blivit helt överflödiga. Såvitt angår brukningsdelar i allmänhet har därför i förevarande paragraf av lagförslaget stadgats att byggnad må bortföras eller lämnas utan underhåll, om den blivit obehövlig till följd av sådan sammanslagning av brukningsdelar, som medför väsentliga fördelar för jordbruksdriften. Emellertid har undantag funnits böra göras för brukningsdelar, som avses i 1927 års lag, och har förty ifråga om dem bibehållits den förutsättning som upptages i nämnda lag. Förutom de befolkningspolitiska synpunkter, vilka kunna åberopas mot en minskning av antalet brukningsdelar, talar härför att den nu föreslagna lagen ju endast är avsedd att gälla en begränsad tid och att det kan antagas att 1927 års lag därefter åter kommer att gälla i sin nuvarande avfattning.

Att bortförande av byggnad även i andra fall än i 2 § avses efter särskild prövning må kunna tillåtas, därom stadgas i 15 § andra stycket.

3 §.

Enligt 1927 års uppsiktslag är det alltid jordägaren som göres ansvarig för den vanhävd mot vilken ingripande kan ske, och detta oavsett om den brukningsdel varå vanhävden förekommer brukas av ägaren själv eller av annan. I avseende härå är dock att märka att om en brukningsdel är utarrenderad den ägaren ålagda ansvarigheten för vanhävd äger tillämpning allenast beträffande nödiga byggnader, såvida icke brukningsdelen upplåtits på arrende efter det densamma varit föremål för vanhävdssyn, för vilket fall ägaren göres ansvarig för avhjälpande jämväl av den å jorden vid synen befintliga vanhävden.

På sätt i den allmänna motiveringen anförts har den utvidgade vanhävds-lagstiftning som innehålles i förevarande lagförslag ansetts böra bliva utan inskränkning tillämplig å vanhävd även å en fastighet som brukas av annan än ägaren. Den frågan har då uppstått om ansvarigheten för vanhävd å en dylik fastighet skall läggas å fastighetens ägare eller å brukaren. Frågan har i 3 § av lagförslaget lösts på det sätt, att ansvarigheten för vanhävd av byggnaderna lagts för varje fall å jordägaren och ansvarigheten för vanhävd å jorden lagts i första hand å brukaren. Att jordägaren i undantagsfall under vissa förutsättningar kan göras ansvarig för vanhävd jämväl av jorden å en fastighet, som han ej själv brukar, framgår av stad-gandena i 8 § andra stycket samt 11 § första stycket.

Vad nu först angår byggnaderna å en fastighet som brukas av annan än ägaren torde någon anledning icke föreligga att göra avsteg från 1927 års lags ståndpunkt att ansvarigheten gent emot det allmänna för vidmakthållandet av dem skall åvila jordägaren och icke brukaren. Härvid förbises icke att beträffande de utarrenderade fastigheter som falla under nämnda lag jordägarens förpliktelser gentemot arrendatorn ifråga om byggnaderna äro i enlighet med de sociala arrendebestämmelserna av betydligt större omfattning än de skyldigheter i denna del som i allmänhet åvila en jordägare i förhållande till en nyttjanderättshavare; det torde med fog kunna sägas att, då det gäller byggnaderna å en fastighet som är utarrenderad enligt antingen den norrländska arrendelagen eller de sociala arrendebestämmelserna i allmänna nyttjanderättslagen, jordägarens skyldigheter enligt uppsiktslagen gent emot det allmänna i det närmaste överensstämman med hans åligganden gent emot arrendatorn. Men trots att det sålunda kan finnas större skäl för att i en vanhävdslag av den begränsade omfattning som 1927 års lag har lägga ansvarigheten för vidmakthållandet av byggnaderna å en utarrenderad fastighet å jordägaren, torde dock det naturliga vara att — såsom också i lagförslaget skett — följa samma regel då det gäller byggnader å av annan än ägaren brukade fastigheter, som icke falla under 1927 års lag. Härför talar också den omständigheten att en arrendator ej har annan skyldighet beträffande byggnaderna än att vårda och underhålla dem så att de icke under arrendetiden försämrats, vilken skyldighet emellertid icke kan under arrendetiden utkrävas utan blott, om den åsidosättes, föranleder viss ersättningsplikt gent emot jordägaren vid arrendets frånträdande.

Vad härefter beträffar ansvarigheten för vanhävd av jorden å en utarrenderad fastighet må till en början nämnas, att såväl norrlandskommittén, vars förslag till vanhävdslag avsåg jämväl dylik vanhävd, som ock de sakkunniga, vilka tillkallats för verkställande av utredning rörande verkningarna av den norrländska vanhävdslagstiftningen, hyllade den meningen att ansvarigheten även i detta hänseende skulle åvila jordägaren. Norrlandskommittén motiverade sin ståndpunkt i nu förevarande fråga med att, då uppsiktslagen åsyftade endast grövre slag av vanhävd och för övrigt avsåge icke att utöka den odlade jorden utan endast att bibehålla denna jord i odlat skick, härav borde följa, att det alltid skulle vara ägaren och icke en på egendomen tilläventyrs befintlig arrendator, som borde göras ansvarig för vanvård av ifrågavarande beskaftenhet. Förenämnda sakkunniga gjorde i sitt år 1921 avgivna betänkande gällande, att i det övervägande antalet fall de arrendatorer, som gjorde sig skyldiga till vanhävd av sina jordbruk, befunno sig i små ekonomiska förhållanden och att det därför vore att befara att möjlighet ej finnes att gentemot dem på ett med uppsiktslagens syfte överensstämmande sätt utkräva ansvarigheten för förefintlig vanhävd, med hänsyn vartill ansvarigheten borde åvila jordägaren. Såsom av sammanhanget framgår hänför sig sist angivna argument till de arrendatorer som berördes av 1909 års uppsiktslag, nämligen arrendatorerna på trävaruindustrins fastigheter i Norrland, och torde icke äga samma betydelse då fråga är om arrendatorer i allmänhet. Då i 1921 års betänkande även framhålles att det ingalunda alltid är visst att den vanhävd, som må förekomma å jorden på ett arrendehemman, beror i första hand på försummelse från arrendatorns sida, kan häremot invändas, såsom i betänkandet även medgives, att det också måste bjuda emot att göra jordägaren ansvarig för vanhävd som han icke vållat och kanhända ej heller kunnat förhindra. Även jordkommissionen lade ansvarigheten för vanhävd av jorden å en utarrenderad fastighet å jordägaren, och detta trots det att kommissionens förslag till vanhävdslag avsåg alla i enskild ägo varande fastigheter. För denna sin ståndpunkt åberopade kommissionen förutom här förut anförda skäl även det analoga förhållandet att enligt skogsvårdslagarna ägaren vore ansvarig för att åtgärder för skogens återväxt vidtoges, även om avverkningsrätt till skogen vore upplåten åt annan. Jämväl jordsakkunniga, vilkas lagförslag i vanhävdfrågan ligger till grund för 1927 års uppsiktslag, uttalade att, om lagen skulle hava någon praktiskt betydelse, man ej kunde underlåta att lägga ansvaret för vanhävden i förhållande till det allmänna å jordägaren.

Då i nu föreliggande lagförslag det brutits med den princip, som förut undantagslöst ansetts böra gälla, nämligen att jordägaren skulle svara för all vanhävd av en utarrenderad fastighet, och det i stället föreslagits att ansvarigheten såvitt angår vanhävd av jorden skall åvila brukaren, sammanhänger detta med den föreslagna lagstiftningens karaktär överhuvud. Då vanhävdslagen skall gälla för så gott som alla jordbruksfastigheter och då det förutsättes att ingripande enligt lagen skall kunna ske mot vanhävd i tidigare stadium än enligt förut gällande lag avsetts, synes det följdriktigt

att ansvarigheten för vanhävd av jorden i allmänhet skall drabba den som brukar densamma, även om han ej är ägare. Detta har också förutsatts av andra lagutskottet vid 1941 års riksdag. Såsom grund för en sådan ståndpunkt kan jämväl åberopas att, då med jordbruket avses åstadkommandet av livsmedel ej blott för en fastighets ägare eller brukare utan även för andra landets inbyggare, det allmänna bör hava rätt att fordra att arrendatorn likaväl som ägaren fullgör sina skyldigheter i avseende å jordens hävd på sådant sätt, att fastighetens uppgift att producera livsförnödenheter icke äventyras. Att arrendatorn och ej jordägaren ålägges den ansvarighet varom nu är fråga torde jämväl fullt överensstämma med arrendelagarnas stadgande att det åligger arrendatorn att väl hävda jorden, vilket torde innebära att han icke får vanvårda densamma, låta den ligga i vanhävd, även om han mottagit den vanhävdad. Då arrendatorn, om han gör sig skyldig härtill, riskerar att arrenderätten förklaras förverkad, ligger det tydligen i hans eget intresse att, även om det sker efter ingripande från det allmännas sida, avhjälpas eventuellt befintlig vanhävd. Om ansvarigheten för jordens hävd i förhållande till det allmänna i stället lades å jordägaren, funnes helt visst anledning till farhågor att mången jordägare för att skydda sig själv komme att till men för arrendatorn förfara med stränghet gentemot honom ifråga om jordens hävd. Säkerligen är det också för jordbruksdriften lämpligast att eventuella åtgärder för avhjälpande av vanhävd utföras av samme person som handhar jordbrukets skötsel i övrigt, nämligen brukaren. Därigenom att eventuella förbättringsarbeten å fastigheten utföras av arrendatorn inverka de ej heller förryckande på det normala förfarandet för avräkning mellan jordägaren och arrendatorn vid arrendets upphörande, utan kan resultatet av avträdessynen i vanlig ordning jämföras med resultatet av tillträdessynen.

På grund av vad sålunda här ovan anförts har ansvarigheten för vanhävd å en fastighet, som brukas av annan än ägaren, i 3 § fördelats mellan ägaren och brukaren på det sätt, att den lagts ifråga om byggnaderna å ägaren och ifråga om jorden å brukaren.

I detta sammanhang torde böra nämnas att i lagförslaget med ägare avses ej blott ägare i egentlig mening utan även en var annan, som med avseende å en fastighet kan anses utöva en ägares funktioner.

4 §.

Ifråga om organisationen av den myndighet som skall utöva den i lagen föreskrivna uppsikten har andra lagutskottet vid 1941 års riksdag uttalat att en större förvaltningsapparat än som är oundgängligen nödvändig uppenbarligen ej bör komma till stånd och att det borde övervägas att i första hand anförtro uppsikten åt de nuvarande jordbrukskommissionerna. I enlighet härmed och då jordbrukskommissionerna såsom de nu äro organiserade torde vara väl skickade att handhava tillämpningen av den nya lagen, har i förevarande paragraf upptagits ett stadgande att den i lagen föreskrivna upp-

sikten skall utövas av de enligt 1927 års uppsiktslag tillsatta jordbrukskommissionerna. Det torde i samband härmed böra framhållas att, då efter den föreslagna lagens trädande i kraft å jordbrukskommissionerna med all sannolikhet kommer att ställas icke obetydligt större krav än nu är förhållandet, det kan finnas anledning att överväga om icke kommissionernas ordförande och ledamöter böra för sitt arbete erhålla en något högre ersättning än den som nu utgår.

5 §.

För konstaterande och beivrande av vanhävd har i lagförslaget upptagits ett förfarande, som i stort sett överensstämmer med det som föreskrives i 1927 års uppsiktslag. Någon annan framkomlig väg för uppnående av de för lagstiftningen uppställda syftmålen torde också knappast vara möjlig. Vissa skiljaktigheter hava emellertid föranletts därunder att lagförslaget måste ställa större fordringar på snabbhet och smidighet än 1927 års lag. Med hänsyn till att lagförslaget omfattar också relativt små brukningsdelar och att fråga kan bli även om obetydligare åtgärder har även önskemålet att göra förfarandet i görligaste mån billigt varit av betydelse vid utformningen av nu ifrågavarande bestämmelser.

I första stycket av 5 § har stadgats att jordbrukskommission, som finner skälig anledning antaga att brukningsdel är utsatt för vanhävd, skall på sätt den finner lämpligt verkställa utredning i saken. Kommissionen äger därvid full frihet att förfara efter omständigheterna och bör givetvis använda det tillvägagångssätt som bäst förenar effektivitet och billighet. Nöjaktig utredning i saken kan säkerligen många gånger åstadkommas på det sätt, att närmare upplysningar under hand inhämtas från trovärdigt håll, eller därigenom att någon ledamot av kommissionen besöker platsen. Erfordras besiktning av särskilt sakkunnig person, kan sådan säkerligen i många fall lämpligen verkställas av t. ex. en jordbrukskonsulent eller annan tjänsteman hos hushållningssällskapet. Naturligtvis blir den inställning till saken, som visas av den för vanhävdens ansvarige, av den största betydelse för frågan om hur omfattande utredningen behöver göras. Endast för det fall att frivillig överenskommelse angående vanhävdens avhjälpande icke kan träffas, utan föreläggande måste begäras, har syn av tre gode män i enlighet med bestämmelserna i andra stycket av denna paragraf gjorts obligatorisk, därom föreskrift lämnats i sista punkten av andra stycket i 6 §.

Beträffande nu förevarande paragrafs andra stycke må anmärkas att såsom valbar till syneman upptagits, förutom i 1927 års lag angivna personer, även vandringsrättare samt att föreskrift lämnats att endast en av synemännen må tagas utom den krets, som består av nämndemen och godemen vid lantmåteriförrättning. Å andra sidan må emellertid framhållas lämpligheten av att i regel en av synemännen tages från tjänstemannagruppen, varigenom större enhetlighet vid bedömande av vanhävdsfallen torde vara att förvänta.

6 §.

Enligt första stycket i denna paragraf skall jordbrukskommissionen, sedan vanhävd konstaterats å en brukningsdel, utan dröjsmål söka få till stånd en frivillig överenskommelse angående vanhävdens avhjälpande med den, som enligt 3 § första stycket är ansvarig därför. Det bör särskilt betonas att undvikande av onödigt dröjsmål såväl här som i fråga om övriga åtgärder i samband med förfarandet för vanhävdens avhjälpande är av största vikt för att lagens syfte skall kunna vinnas. Beträffande innehållet i överenskommelsen återfinnas här samma föreskrifter som förekomma i 1927 års lag, dock att den regelmässiga maximitiden för åtgärdernas genomförande nedsatts till två år. Emellertid föreligger beträffande ifrågavarande frivilliga överenskommelse eller åtagande en väsentlig skiljaktighet mellan 1927 års lag och förevarande lagförslag. Enligt 1927 års lag skall en dylik överenskommelse för att tillerkännas i lagen angiven rättsverkan alltid hava föregåtts av det i lagen föreskrivna syneförfarandet genom tre gode män. Detta krav har icke upprätthållits i lagförslaget utan har överenskommelsen här tillerkänts samma rättsverkan antingen den föregåtts av sådan syn eller ej. Väl må medgivnas att överenskommelsen härigenom i vissa fall kan komma att grundas på upplysningar om vanhävden, vilka icke äro av samma fullständighet som de som innehållas i ett syneinstrument, men å andra sidan torde förfarandet i de flesta fall vinna avsevärt i fråga om snabbhet och billighet, och någon anledning till antagande att effektivitet eller rättssäkerhet komme att bli lidande torde icke heller föreligga, då säkerligen de som träffa överenskommelsen i eget intresse komma att ägna de faktorer, som i avseende därå äro av betydelse, nödigt beaktande. Av särskild vikt är att på detta sätt förhindras att den för vanhävden ansvarige, såsom enligt nu gällande lag kan ske, förhalar förfarandet genom att först gå med på en överenskommelse utan syn och sedan i medvetande om att den ej har någon rättslig verkan åsidosätter densamma, för vilket fall vanhävdsförfarandet måste börjas om på nytt.

Enligt gällande lag skall talan av jordbrukskommission om åläggande att avhjälpa vanhävd vare sig överenskommelse föregått eller icke anhängiggöras vid domstolen i den ort där fastigheten är belägen.

Då erfarenheten visat att domstolsförfarandet i de flesta fall medför avsevärt dröjsmål med ärendets slutliga avgörande, och att därigenom avhjälpandet av vanhävd under längre tid kan förhindras, har det övervägts om icke förfarandet i nu ifrågavarande hänseende kunde förenklas. Härvid har det ansetts att en icke obetydlig förenkling i förening med ett avsevärt snabbare avgörande kunde vinnas genom att befogenheten att meddela föreläggande om avhjälpande av vanhävd överflyttades från allmän domstol till vederbörande länsstyrelse. I enlighet härmed har i andra stycket av förevarande paragraf intagits ett stadgande att, om överenskommelse ej kan träffas eller åtagande i sådan överenskommelse ej fullgöres, kommissionen skall utan dröjsmål anmäla förhållandet till länsstyrelsen och därvid angiva

de åtgärder, som kommissionen finner nödiga för vanhävdens avhjälpande. Därjämte har föreskrivits att, om i 5 § andra stycket omförmäld syn icke hållits redan på ett tidigare stadium, kommissionen skall innan anmälan till länsstyrelsen göres hava föranstaltat om sådan syn. Detta har funnits erforderligt med hänsyn till önskvärdheten att ärendet, då det kommer under länsstyrelsens behandling, skall befinna sig i så utrett skick som möjligt. Instrumentet över synen skall alltid bifogas jordbrukskommissionens anmälan.

7 §.

Sedan sådan anmälan till länsstyrelsen som ovan sägs skett, äger länsstyrelsen enligt stadgande i förevarande paragraf föreskriva de åtgärder som erfordras för vanhävdens avhjälpande samt meddela föreläggande i sådant hänseende.

Mot överflyttningen av befogenheten att meddela ett dylikt föreläggande från domstol till länsstyrelse kan invändas att härigenom uppstår fara för att utredningen i saken icke blir allsidig och att förty rättssäkerheten kan äventyras. Emellertid torde en dylik invändning icke kunna tillmätas sådan betydelse, att man på grund därav bör känna sig tveksam om överhuvudtaget man skall frångå 1927 års uppsiktslags ståndpunkt i det hänseende som nu berörs. Att märka är att, såsom under 6 § anförts, jordbrukskommissionens anmälan till länsstyrelsen alltid skall vara åftöljd av, förutom förslag till nödiga åtgärder, instrument över syn å fastigheten ifråga. Med hänsyn till att synemännen utses bland personer, som få antagas besitta såväl beprövad erfarenhet på jordbrukets område som ock övriga för syneuppdraget erforderliga kvalifikationer, lär det kunna förutsättas, att syneinstrumentet i allmänhet innehåller tillfredsställande utredning om den påtalade vanhävdens art och omfattning. Redan häri ligger en garanti för att ej heller vid länsstyrelsens prövning av saken rättssäkerheten skall trädas för nära.

Vidare föreskrives i nu förevarande paragraf att, innan länsstyrelsen meddelar föreläggande om avhjälpande av vanhävd, den för vanhävdens ansvarige skall höras. Denne har sålunda möjlighet att bestrida det mot honom framställda yrkandet och att åberopa motbevisning mot syneinstrumentet och den utredning i övrigt som jordbrukskommissionen kan hava åberopat. Otvivelaktigt bör det också stå länsstyrelsen öppet att om det finnes nödigt själv införskaffa ytterligare utredning genom kronobetjäningen eller genom sakkunniga. Mellan domstolsförfarandet och förfarandet inför länsstyrelsen föreligger dock alltid den skiljaktigheten, att länsstyrelsen saknar möjlighet att höra vittnen, en skiljaktighet som dock icke bör tillmätas avgörande vikt. Vill man överhuvudtaget att den provisoriska vanhävdslagstiftning varom nu är fråga skall medföra ett någorlunda påtagligt resultat, torde näppligen någon annan utväg finnas än att utbyta det långsammare domstolsförfarandet mot det visserligen mera summariska men dock snabbare förfarandet inför förvaltande myndighet. Det må här åter betonas att lagstiftningen är betingad av rådande kristidsförhållanden med därav följande

knapphet på livsmedel. Därest lagstiftningen icke erhåller sådan struktur, att den verkar med största möjliga snabbhet, kan följderna bli att mera påtagliga resultat av lagstiftningen uppnås måhända först sedan kristiden är över. En provisorisk vanhävdslag sådan som den nu föreslagna torde för övrigt kunna jämföras med allmänna förfogandelagen, såvitt den medger ingripande beträffande en vanhävdad jordbruksfastighet. Liksom förhållandet är med den utredning, som ligger till grund för beslut om disposition av en dylik fastighet enligt förfogandelagen, bör den utredning, som måste föregå ett föreläggande om avhjälpande av vanhävd, kunna bli fullt tillfredsställande även om den förebringas annorledes än i samband med ett domstolsförfarande.

För bestridande av länsstyrelsernas kostnader för införskaffande av utredning i de vanhävsärenden som komma under deras behandling ävensom för täckande av deras övriga utgifter i anledning av förevarande lag torde särskilt anslag bli erforderligt.

Som det icke läres kunna ifrågasättas att underlåtenheten att ställa sig ett föreläggande i enlighet med 7 § till efterrättelse, då föreläggandet gäller en kommun eller annat rättssubjekt av offentlighetsrättslig natur, skall medföra bötesansvar i överensstämmelse med vad i 9 § av lagförslaget för där omfördädda rättssubjekt stadgas, har det ansetts att länsstyrelsen i det angivna fallet bör äga möjlighet att, om så skulle finnas nödigt, genom vitesföreläggande framtvunga fullgörande av den åtgärd varom fråga är. Förty har i tredje stycket av 7 § intagits ett stadgande innebärande rätt för länsstyrelsen att vid meddelande av föreläggande enligt paragrafen fastställa vite för underlåtenhet att ställa sig föreläggandet till efterrättelse, där ej bötespåföljd därför är i lagen stadgad, ävensom att fälla till sådant vite.

8 §.

I riksdagens skrivelse den 17 maj 1941 (nr 236) har uttalats att vid utformningen av den utvidgade vanhävdslagstiftningen behörig hänsyn bör tagas till de fall, då vanhävd förorsakats icke av brukarens liknöjdhet för jordens hävd utan av ekonomiska svårigheter, bristande tillgång på arbetskraft eller andra jämförliga omständigheter. I chefens för jordbruksdepartementet anförande till statsrådsprotokollet den 20 juni 1941 framhålles också att största möjliga hänsyn bör tagas till den enskilde jordägarens svårigheter och att ingripande icke bör ske, om vanhävden förorsakats av svårigheter, som jordbrukaren icke rimligen kunnat bemästra, såsom sjukdom, brist på arbetskraft o. s. v.

De synpunkter på lagstiftningen som sålunda framhållits hava i lagförslaget beaktats såtillvida, att i första stycket av förevarande paragraf stadgats undantag ifråga om tillämpningen av 5—7 §§ för den händelse den för vanhävden ansvarige finnes vara på grund av medellöshet eller av annan giltig orsak urståndsatt att avhjälpa vanhävden. Att då sådant fall är för handen företaga den i lagen föreskrivna proceduren, som skulle innebära

att vederbörande vid ansvarspåföljd förelades att vidtaga åtgärder, som det vore honom omöjligt att utföra, måste onekligen anses vara ej blott obilligt utan även ändamålslost.

Den frihet från skyldigheten att avhjälpa vanhävd, vartill det återgivna stadgandet i första stycket av 8 § lämnar möjlighet, gäller i allmänhet jordägaren men kan, därest fråga är om vanhävd av jorden å en brukningsdel som brukas av annan än ägaren, komma att gälla även en brukare som ej är ägare till brukningsdelen. För sist angivna fall har enligt stadgandet i andra stycket av 8 § jordbrukskommissionen berättigats att i stället för att vända sig mot brukaren ingripa mot jordägaren på samma sätt som om han vore brukare. Den subsidiära ansvarighet för avhjälpan av vanhävd av jorden å en brukningsdel, som sålunda funnits böra åläggas jordägaren, har ansetts betingad till förhindrande att lagen kringgås därigenom att jorden av jordägaren upplåtes till brukande av en person med svag ekonomi. Stadgandet ifråga torde jämväl vara befogat med hänsyn till önskvärdenheten att vanhävderna skall kunna bekämpas så effektivt som möjligt, varjämte såsom ytterligare motivering kan åberopas att vanhävdens avhjälpan, även om därmed äro förenade avsevärda kostnader för jordägaren, dock, om man ser saken på längre sikt, är till fördel för honom.

Därest på grund av stadgandet i första stycket av 8 § ingripande jämlikt vanhävdslagen icke kan ske mot någon som enligt lagen är ansvarig för avhjälpan av vanhävd, återstår möjligheten att, där så finnes erforderligt för folkförsörjningen, ingripa mot vanhävderna enligt allmänna förfogandelagen.

9 §.

De i första stycket av denna paragraf intagna stadgandena motsvara 8 § av 1927 års lag, varjämte reglerats frågan vem ansvaret för eftersättande av åtgärd till avhjälpan av vanhävd bör drabba, när ansvarigheten för avhjälpan avilar stiftelse eller ideell förening. Vid behandlingen här ovan av 7 § i lagförslaget har uttalats att det icke lärer kunna ifrågasättas att underlåtenheten att ställa sig ett föreläggande i enlighet med berörda paragraf till efterrättelse skall föranleda bötesansvar, då föreläggandet gäller en kommun eller annat rättssubjekt av offentlighetsrättslig natur. Här må tilläggas att ej heller underlåtenhet från ett sådant rättssubjekts sida att fullgöra ett åtagande enligt 6 § första stycket bör föranleda ansvarspåföljd i överensstämmelse med vad som i 9 § stadgas för enskilda rättssubjekt. Just rättssubjektets offentlighetsrättsliga natur torde innebära tillräcklig garanti för att ett åtagande eller ett föreläggande om avhjälpan av vanhävd varder fullgjort även om det icke åtföljes av ett straffhot. I övrigt hänvisas till stadgandet i 7 § tredje stycket om rätt för länsstyrelse att vid meddelande av föreläggande enligt paragrafen i fall varom nu är fråga fastställa vite för underlåtenhet att ställa sig föreläggandet till efterrättelse.

Undantagsstadgandet i andra stycket av 9 § har samma motiv som 8 § första stycket. Det har syntts obilligt att en person, som på grund av medel-

löshet eller av annan giltig orsak varit urståndsatt att verkställa en åtgärd till avhjälpande av vanhävd, vilken det på grund av åtagande eller föreläggande ålegat honom att utföra, skall ådömas straff för åtgärdens efterlämnande.

10 §.

Beträffande innehållet i denna paragraf hänvisas till vad därom uttalats i den speciella motiveringen till 1 §, varjämte här må anföras, att då i paragrafen föreskrivits att länsstyrelsen, innan det avsedda förordnandet meddelas, skall höra brukaren endast såvida det utan märklig tidsutdräkt kan ske, detta funnits motiverat med hänsyn till den särskilda skyndsamhet ifråga om åtgärdens verkställande som uppenbart är nödvändig. Den kostnad för det allmänna som föranledes av länsstyrelsens förordnande tillhör de utgifter, för vilkas täckande länsstyrelserna, såsom tidigare påpekats, torde bli i behov av särskilt anslag. Sedan kostnaden i varje särskilt fall blivit slutligen fastställd, torde den böra uttagas hos brukaren genom länsstyrelsens försorg.

11 §.

Första stycket av denna paragraf motsvarar första punkten av andra stycket i 9 § av 1927 års lag, där det stadgas att om brukningsdel genom köp, byte eller gåva övergått till ny ägare efter det vanhävdsyn hållits, förre ägaren ändock är ansvarig för avhjälpande av den vid synen befintliga vanhävden, där ej med jordbrukskommissionens medgivande ansvarigheten övertagits av nye ägaren. I förevarande paragraf har dock, med hänsyn till att enligt lagförslaget fullgiltig överenskommelse angående avhjälpande av vanhävd kan träffas utan föregående syn, förre ägarens ansvarighet förklarats skola kvarstå icke blott vid överlåtelse efter det syn hållits utan även vid överlåtelse efter det överenskommelse träffats utan att syn föregått. Skulle överenskommelsen hava föregåtts av syn, är naturligtvis synen även i detta fall det avgörande momentet. Den ansvarighet som åsyftas och som sålunda kvarstår efter överlåtelsen är ej blott den primära ansvarighet, som omförmäles i 3 § första stycket, utan även den sekundära ansvarighet, som omförmäles i 8 § andra stycket. Synen eller överenskommelsen kan således, då fråga är om brukningsdel som brukas av annan än ägaren, tills vidare hava gällt endast brukaren. Stadgandet torde vara nödvändigt till förhindrande av att ägaren av en brukningsdel genom överlåtelse av densamma undandragit sig ansvar för vanhävd.

Första stycket av 9 § i 1927 års lag, som föreskriver att ägare, vilken upplåter brukningsdel på arrende efter det densamma varit föremål för vanhävdsyn, även därefter är ansvarig för avhjälpande av den å jorden vid synen befintliga vanhävden, erfordrar ingen motsvarighet i lagförslaget, enär enligt detta ägaren ändock på grund av stadgandet i 8 § andra stycket är ansvarig, låt vara subsidiärt, för vanhävd av utarrenderad jord.

I andra stycket av 11 § stadgas att annan brukare än ägaren även efter

det brukningsrätten upphört är ansvarig för verkställande av sådan åtgärd till avhjälpande av vanhävd, som det enligt åtagande eller föreläggande ålagt honom att vidtaga. Stadgandet saknar motsvarighet i 1927 års lag, som ju icke gäller för annan än ägare. Att föreskriva en motsvarande fortsatt ansvarighet för brukaren redan på den grund att han, sedan vanhävdssyn hållits, men innan denna åtföljts av åtagande eller föreläggande, överlåter brukningsrätten till annan, vilket för övrigt icke kan ske utan ägarens medgivande, har icke ansetts motiverat.

Tredje och fjärde styckena av 11 § i lagförslaget motsvara de delar av 9 § i 1927 års lag som här förut icke omnämnts.

12—14 §§.

Dessa paragrafer i lagförslaget motsvara 10—12 §§ i 1927 års lag, dock med vissa förändringar i avfattningen som äro påkallade av föreliggande skiljaktigheter i övrigt mellan de båda lagarna.

15 §.

I 14 § första stycket av 1927 års uppsiktslag finnes intagen en bestämmelse av innehåll att brukningsdel må tagas i anspråk för bostadsändamål eller för beredande av plats för industriell anläggning eller i annat liknande syfte, om länsstyrelsen efter jordbrukskommissionens hörande prövar det nödigt. Det är utan vidare klart att ej heller den nya vanhävdslagen, som nu föreslagits, må lägga hinder i vägen för användande av jordbruksjord för sådana fullt legitima ändamål som de i 14 § av 1927 års lag avsedda. Hur viktigt det än är att den mark, som en gång blivit odlad, också bibehålles såsom sådan i största möjliga utsträckning, kunna dock fall vara för handen, då markens användande för annat ändamål måste anses vara av större vikt för det allmänna än dess bevarande för jordbruksproduktion. En bestämmelse motsvarande den ovan återgivna i 1927 års lag är således erforderlig även i den nya lagen; en sådan finnes också intagen i första stycket av 15 § i lagförslaget. Emellertid har det i 1927 års lag uppställda kravet på länsstyrelsens prövning i varje fall, då fråga blir om jordbruksjords användande för något av de ifrågakvarande ändamålen, ansetts innebära ett allt för stort tvång såvitt angår brukningsdelar i allmänhet och förty, såsom av avfattningen av bestämmelsen ifråga framgår, upprätthållits endast såvitt angår brukningsdelar som avses i 1927 års lag. Att den eftergift som sålunda gjorts i fråga om kravet på länsstyrelsens prövning i varje fall, då fråga om brukningsdel skall försäljas t. ex. en mindre bostadstomt, skall medföra missbruk och en onödig reducering av den odlade jorden, torde icke vara att befara. Visst är att en i den nya vanhävdslagen intagen bestämmelse av den innebörd, som innehålles i 14 § första stycket av 1927 års lag, gällande även alla de fastighetsägare, vilkas jordbruk nu ej äro ställda under uppsikt, skulle av dem ses med allt annat än blida ögon och anses innebära en oberättigad misstro mot deras lojalitet såsom jordbrukare.

Bestämmelsen i andra stycket av 15 § i lagförslaget motsvarar andra stycket i 14 § av 1927 års lag. Den genom bestämmelsen i fråga öppnade möjligheten till dispens från förbudet att bortföra byggnader, även om ej något av de i andra stycket av 2 § i lagförslaget avsedda fallen föreligger, torde vara fullt motiverad.

16 §.

Enligt det i första stycket av denna paragraf förekommande stadgandet är klagan hos Konungen över beslut, som enligt den föreslagna lagen meddelas av länsstyrelse, för varje fall medgiven. Ehuru väl härigenom, då beslutet gällt föreläggande att avhjälpa vanhävd, hela vanhävdsförfarandet kan fördröjas, har det likväl med hänsyn till rättssäkerheten icke ansetts kunna ifrågakomma att betaga den, som beröres av förfarandet, klagorätt. Att dylik rätt skall tillkomma jordbrukskommissionerna är också naturligt. Då emellertid det är av särskild vikt att ett av länsstyrelse meddelat förordnande enligt 10 § i lagförslaget går i verkställighet omedelbart, har i andra stycket av 16 § intagits en undantagsbestämmelse, som medger att verkställigheten må ske utan hinder av klagan över förordnandet.

Klagan som i förevarande paragraf avses torde med hänsyn till målens natur böra upptagas till prövning och avgörande av Konungen i statsrådet, med undantag dock såvitt angår besvär över beslut, som länsstyrelse meddelat i enlighet med 15 § i lagförslaget, vilka besvär i överensstämmelse med stadgandet i 2 § 11 punkten 7 momentet lagen den 26 maj 1909 om Kungl. Maj:ts regeringsrätt synas böra prövas och avgöras av regeringsrätten. Då enligt 7 § tredje stycket av lagförslaget länsstyrelse äger möjlighet att förelägga vite och att utdöma vite, och mål om ett dylikt vitesbeslut bör prövas i samma ordning som mål, vilka röra själva vanhävdsfrågan, påkallas, därest lagförslaget antages, ett tillägg till 2 § 17 punkten 6 momentet i lagen om regeringsrätt, innebärande att mål angående föreläggande av vite och utdömande av vite enligt vanhävdslagen undantagas från regeringsrättens behandling.

Övergångsbestämmelserna.

Den föreslagna provisoriska vanhävdslagen förutsättes skola träda i kraft omedelbart efter dess promulgerande.

Såsom redan tidigare i den allmänna motiveringen anförts vid behandlingen av förhållandet mellan 1927 års uppsiktslag och den nya vanhävdslagstiftningen skall 1927 års uppsiktslag, med undantag dock i vissa hänseenden, sättas ur kraft under den tid den provisoriska lagen varder gällande. Detsamma blir förhållandet även med 1909 års uppsiktslag, i den mån denna lag på grund av övergångsbestämmelserna till 1927 års lag fortfarande kunnat tillämpas, vilket varit fallet dels ifråga om brukningsdel, å vilken 1927 års lag enligt samma övergångsbestämmelser ej varit tillämplig antingen

därför att brukningsdelen varit genom avtal, träffat före den 1 januari 1928, då lagen trädde i kraft, till annan upplåten med nyttjanderätt på sådana villkor, att brukaren icke i händelse av brukningsdelens vanvårdande kunnat skiljas från nyttjanderätten, eller därför att jordbruket å brukningsdelen redan nämnda dag varit fullständigt förfallet, och dels å mål som anhängiggjorts på grund av att ägaren eftersatt vad han före den 1 januari 1928 åtagit sig eller förklarats skyldig utföra. De hänseenden, i vilka de förra lagarna fortfarande skola kunna tillämpas, äro följande: På grund av det i 4 § av den nya lagen förekommande stadgandet, att den i lagen föreskrivna uppsikten skall utövas av de enligt 1927 års lag tillsatta jordbrukskommissionerna, avses att bestämmelserna i 4 § av sistnämnda lag, vilka handla om sagda kommissioner, alltjämt skola tillämpas. Vidare skall, om före den nya lagens trädande i kraft jämlikt 1909 eller 1927 års lag anhängiggjorts talan om avhjälpande av vanhävd, den lag, på grund varav denna talan anhängiggjorts, fortfarande vinna tillämpning i avseende å sådan talan intill dess den blivit slutligen avgjord. Härjämte böra syn, åtagande eller föreläggande som skett enligt någondera av de förra lagarna helt naturligt hava samma verkan som om de skett enligt den nya lagen.

Beträffande frågan huruvida den nya lagen skall avse vanhävd, som uppkommit innan lagen trätt i kraft, ansluter sig förslaget till samma ståndpunkt som 1927 års lag i denna del intagit, nämligen den att i avseende å sådan vanhävd lagens tillämplighet är utesluten allenast för det fall att jordbruket vid nämnda tidpunkt redan var fullständigt förfallet. För att så skall anses vara förhållandet synes böra fordras att jordbruket redan vid lagens ikraftträdande befunnit sig i sådant lägervall, att dess återställande i behörigt skick varit att anse mera såsom upptagande av nytt än som iståndsättande av redan befintligt jordbruk.

Vidare torde den nya lagen, såvitt angår ägarens ansvar för avhjälpande av vanhävd, icke böra tillämpas i avseende å de fall, då en brukningsdel genom avtal, träffat före lagens ikraftträdande, till annan upplåtits med nyttjanderätt på sådana villkor, att brukaren icke i händelse av brukningsdelens vanvårdande kan skiljas från nyttjanderätten.

Emellertid kan det otvivelaktigt icke vara riktigt att vanhävd på grund av nyss angivna undantag ifråga om den nya lagens tillämplighet icke skall kunna påtalas i de fall då redan 1927 års lag eller, på grund av övergångsbestämmelserna till sistnämnda lag, 1909 års lag varit tillämplig därå. För dylika fall har det synts betingat att den nya lagen göres tillämplig även beträffande vanhävd, som eljest på grund av ovan angivna undantag från dess tillämplighet skolat undgå beivrande.

I enlighet med vad här ovan anförts hava övergångsbestämmelserna avfattats, varjämte i sista stycket av desamma intagits föreskrift om att i lag eller särskild författning förekommande hänvisning till någondera av lagarna den 25 juni 1909 eller den 27 juni 1927 i stället skall avse den nya lagen.

Ehuru den nya lagen, såsom i denna promemoria ofta framhållits, är avsedd att vara provisorisk, har det dock icke ansetts lämpligt att i lagen be-

gränsa dess giltighet till någon viss däri angiven dag. Det förutsättes alltså att, då lagen ej längre finnes av rådande förhållanden påkallad, särskilt beslut om att den skall upphöra att gälla fattas, i samband varmed naturligtvis erfordras reglering av frågan om vilken verkan enligt lagen gjorda åtaganden eller meddelade förelägganden, som ännu icke blivit fullgjorda, böra hava sedan lagen ej vidare är gällande.

Särskilt ytrande

Den förordningen som utgöres af denna lag är af en sådan art, att den icke kan betraktas som en del af lagen, utan som ett tillägg till den. Den förordningen är af en sådan art, att den icke kan betraktas som en del af lagen, utan som ett tillägg till den. Den förordningen är af en sådan art, att den icke kan betraktas som en del af lagen, utan som ett tillägg till den.

Den förordningen som utgöres af denna lag är af en sådan art, att den icke kan betraktas som en del af lagen, utan som ett tillägg till den. Den förordningen är af en sådan art, att den icke kan betraktas som en del af lagen, utan som ett tillägg till den. Den förordningen är af en sådan art, att den icke kan betraktas som en del af lagen, utan som ett tillägg till den.

Särskilt yttrande

av herr S. Jansson.

I föreliggande förslag till »lag om åtgärder mot vanhävd av jordbruk» förutsättes i 1 och 2 §§, att uppsikt skall hållas även över brukningsdelens byggnader. Vägande skäl härför anföras i utredningsmannens motivering för nämnda stadgande. I och för sig torde den kapitalförstöring som uppkommer genom eftersatt byggnadsunderhåll vara lika allvarlig som den, vilken uppkommer genom att åkerjorden ej hålles i hävd. Dock synes det mig att de betänkligheter som här nedan skola anföras mot att låta den föreslagna provisoriska lagstiftningen omfatta även byggnaderna vara så allvarliga, att man för närvarande ej bör medtaga bestämmelsen om dessa i lagen.

I skrivelse nr 236/1941 beslöt riksdagen hos Kungl. Maj:t anhålla om skyndsamt utredning angående en *provisorisk* lagstiftning mot vanhävd med giltighet tillsvidare under nu rådande krisförhållanden. Andra lagutskottet uttalade i sitt utlåtande nr 17/1941 bl. a. följande: »Då den av utskottet sålunda ifrågasatta lagstiftningens syfte är att under nuvarande kristidsförhållanden vidmakthålla jordbrukets avkastningsförmåga, torde densamma böra i första hand taga sikte på hävden av själva jorden.» — — — Såsom framgår av ovanstående utlåtande, till vilket riksdagen anslöt sig, är det i första hand hävden av jorden, på vilken den här behandlade provisoriska lagstiftningen bör inriktas. Det gäller att under nu rådande förhållanden på livsmedelsförsörjningens område uppehålla avkastningen hos all odlingsvärd jord. Ett medtagande även av byggnaderna i vanhävdslagstiftningen torde i vissa fall t. o. m. kunna försvåra denna strävan. Enligt vad som framgår av utredningsmannens undersökningar, torde vid fall av vanhävd oftast både jorden och byggnaderna vara vanvårdade. Vanligen är den för vanhävden ansvarige ekonomiskt svag. Ett åläggande, som innebär, att han skall iordningställa såväl jorden som byggnaderna, torde ofta komma att medföra, att möjligheterna att snabbt återställa jordens växtkraft minskas. Det kan visserligen tänkas, att föreläggandet att iordningställa byggnaderna skulle kunna utsträckas under en längre tidrymd, men detta synes med hänsyn till lagförslagens provisoriska karaktär ej lämpligt.

Beträffande bostadshus bör också observeras, att gällande hälsovårdsstadga innehåller stadganden som möjliggöra ingripande från myndigheternas sida, därest byggnad är av hälsovådlig karaktär.

En synnerligen viktig faktor, när det gäller att bedöma lämpligheten av att i denna provisoriska lagstiftning taga med byggnaderna synes mig även vara

de bekanta missförhållandena i samband med byggnadsverksamheten på landsbygden. Byggnadskostnadernas höjd är sådan, att i varje fall för det stora flertalet av de jordbrukare, å vilka lagen kan komma att tillämpas, ett föreläggande att nu iordningställa förfallna hus skulle få rent ruinerande konsekvenser. Nu stadgas i lagförslagets 8 §, att detsamma ej äger tillämpning, där den för vanhävden ansvarige på grund av medellöshet eller annan giltig orsak är urståndsatt att avhjälpa vanhävden. Detta torde i praktiken få den följden, att därest vanhävden av byggnader skall hävas, allmänna förfogandelagen måste tillämpas och staten förskottera kostnaderna för byggnadernas iståndsättande. Huruvida de ekonomiska uppoffringar, som detta kan komma att medföra, skulle motsvaras av de vinster, som skulle kunna göras ur försörjningssynpunkt, torde allvarligt kunna ifrågasättas.

Vad som här anförts motsäger icke, att det även i en provisorisk lag vore berättigat att införa sådana bestämmelser, som möjliggjorde ingripande för vidtagande av *smärre* förbättringsåtgärder i ekonomibyggnader, då därigenom skadeverkningar å bärgad gröda eller å husdjur kunde förhindras. Detta måste t. o. m. anses önskvärt. Någon godtagbar lagtext för ett sådant stadgande har emellertid under utredningen icke framkommit.

Med hänvisning till ovanstående och med understrykande av lagstiftningens *provisoriska* karaktär, anser jag således att bestämmelserna om byggnaderna böra utgå ur en eventuell vanhävdslagstiftning.

Beträffande de i lagförslagets § 2 intagna skärpningarna för brukningsdelar, som avses i lagen av den 27 juni 1927, synas dessa icke motiverade. Skulle bestämmelserna om byggnaderna komma att medtagas i lagen synes anledning ej föreligga att i en ny lagstiftning bibehålla skärpta bestämmelser för vissa grupper av brukningsdelar. Ävenledes förhindras härigenom en många gånger högst påkallad rationalisering genom tillskapandet av större brukningsdelar.

Den inadvertens, som kan uppkomma då den provisoriska lagstiftningen sättes ur kraft och den gamla lagen eventuellt ånyo skall tillämpas, torde lämpligast undvikas genom att den gamla lagen i här berörda avseende ändras.

de bekanta utställningarna i samband med utställningsåret 1894
landbygden. Byggnadsstyrelsen började sedan på ett sätt som till
stora förtjänst av de berörda i att förbereda en utställning till utställnings-
föreläsningar till en förhållandevis liten utställning i Stockholm för
sekreter. De stads- och landsbygdsstyrelserna i de olika länderna
här för utställningens utställning till utställning till utställning
och till utställning till utställning till utställning till utställning
till utställning till utställning till utställning till utställning
deligen måste tillämpas och utställningens utställning till utställning
utställning till utställning till utställning till utställning till utställning
med all nödvändig skälighet och utställning till utställning till utställning
föreläsningar till utställning till utställning till utställning till utställning

Vad som här gäller, utställning till utställning till utställning till utställning
berättigad till utställning till utställning till utställning till utställning
utställning till utställning till utställning till utställning till utställning
utställning till utställning till utställning till utställning till utställning
utställning till utställning till utställning till utställning till utställning
utställning till utställning till utställning till utställning till utställning
utställning till utställning till utställning till utställning till utställning
utställning till utställning till utställning till utställning till utställning
utställning till utställning till utställning till utställning till utställning
utställning till utställning till utställning till utställning till utställning
utställning till utställning till utställning till utställning till utställning

Med hänseende till utställning till utställning till utställning till utställning
utställning till utställning till utställning till utställning till utställning
utställning till utställning till utställning till utställning till utställning
utställning till utställning till utställning till utställning till utställning
utställning till utställning till utställning till utställning till utställning
utställning till utställning till utställning till utställning till utställning
utställning till utställning till utställning till utställning till utställning
utställning till utställning till utställning till utställning till utställning
utställning till utställning till utställning till utställning till utställning
utställning till utställning till utställning till utställning till utställning

Den utställning som kan utställning till utställning till utställning till utställning
utställning till utställning till utställning till utställning till utställning
utställning till utställning till utställning till utställning till utställning
utställning till utställning till utställning till utställning till utställning
utställning till utställning till utställning till utställning till utställning
utställning till utställning till utställning till utställning till utställning
utställning till utställning till utställning till utställning till utställning
utställning till utställning till utställning till utställning till utställning
utställning till utställning till utställning till utställning till utställning
utställning till utställning till utställning till utställning till utställning

1894
1895
1896
1897
1898
1899
1900
1901
1902
1903
1904
1905
1906
1907
1908
1909
1910

Innehållsförteckning.

	Sid.
Skrivelse till Statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet	3
Förslag till Lag om åtgärder mot vanhävd av jordbruk	5
Motiv.	
I. <i>Historisk översikt</i>	11
II. <i>Gällande lagstiftning jämte framkomna förslag om ändring däri m. m.</i> ...	15
III. <i>Utredningens förslag</i>	25
1. Allmän motivering.....	25
Statistiska uppgifter angående vanhävdsfall m. m.	25
Behovet av en utvidgad vanhävdslagstiftning.....	28
Omfattningen av vanhävdslagstiftningen	30
Förhållandet mellan 1927 års uppsiktslag och den nya vanhävds- lagstiftningen	33
2. Speciell motivering	34
Särskilt yttrande av herr S. Jansson	52

Innehållsförteckning

Skrivelse till Statsrådet och ecklen för jordbruksdepartementet	1
Förslag till lag om ålgårder med användning av jordbruk	1
Motiv	1
I. Historik öfverlag	1
II. Gällande bestämmelser för ålgårder med användning av jordbruk	1
III. Utredningens förslag	1
1. Allmän inledning	1
2. Statistiska uppgifter angående användning av jordbruk	1
3. Behovet av en ny lag om ålgårder med användning av jordbruk	1
4. Omfattningen af användningsområdena	1
Förhållande mellan 1927 års lag om ålgårder och den nya lagtexten	1
5. Lagtexten	1
6. Special motivering	1
Särskilt yttrande af herr S. Jansson	1

Statens offentliga utredningar 1942

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättsskipning. Fångvård.

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

Kommunalförvaltning.

Statens och kommunernas finansväsen.

Betänkande med förslag till lag med särskilda bestämmelser om begränsning av vinstutdelning från aktiebolag. [2]

Politi.

Nationalekonomi och socialpolitik.

Promemoria rörande bostadsförsörjningen. [3]

Hälsa- och sjukvård.

De yngre sjukhusläkarnas avlönings-, arbets- och bostadsförhållanden. [4]

Allmänt näringsväsen.

Fast egendom. Jordbruk med binärningar.

Promemoria med förslag till utvidgad vanhävdslagstiftning. [5]

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Industri.

Handel och sjöfart.

Kommunikationsväsen.

Bank-, kredit- och penningväsen.

Försäkringsväsen.

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen. Andlig odling i övrigt.

Försvarsväsen.

Betänkande med förslag till plan för organisationsarbetet inom försvarsväsendet. [1]

Utrikes ärenden. Internationell rätt.